

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

HUSITSKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA

Srovnání života dětí v dětských domovech u nás a v Německu

Bakalářská práce

**Comparision of the Children's life in Children's home in our
country and in Germany**

Bachelor's work

Vedoucí práce:

Mgr. Tereza Palánová (Kloučková)

Autorka práce:

Anežka Horová

2019

Poděkování

Děkuji vedoucí bakalářské práce Mgr. Tereze Palánové (Kloučkové) za cenné rady, připomínky a metodické vedení práce. Dále bych chtěla poděkovat panu řediteli, paní vedoucí a dětem z Dětského domova Dolní Počernice za velmi vlídné přijetí a poskytnutí odpovědí na mé dotazy. Nemalé poděkování patří i vedení a dětem z Dětského domova se školou, Wannsee, Berlín, kde jsem mohla působit a čerpat své zkušenosti v rámci programu Erasmus.

Prohlášení

„Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci s názvem Srovnání života dětí v dětských domovech u nás a v Německu napsala samostatně a výhradně s použitím citovaných pramenů, literatury a dalších odborných zdrojů.“

V Praze dne

podpis

Anotace

Bakalářská práce se srovnává život dětí v dětských domovech u nás a v Německu. Práce je rozdělena na dvě části, a to teoretickou a praktickou.

V teoretické části je zahrnuta legislativa, historie péče o osiřelé děti, důvody umíst'ování dětí do dětských domovů, problémy spojené s životem dětí v dětských domovech a role sociálních pracovníků v těchto zařízeních.

V praktické části se zabývám vlastními zkušenostmi, získanými v Dětském domově se školou Sancta Maria Haus, Wannsee, Berlín, které jsem obdržela v rámci programu Erasmus a Dětského domova v Dolních Počernicích, který jsem navštívila v rámci práce na bakalářské práci a kde jsem získala formou rozhovorů cenné informace od dětí a jejich paní vychovatelky.

Annotation

My bachelor's work compares life of the children in the children's homes in the Czech Republic and in Germany. The document is divided into two parts, theoretical and practical.

In the theoretical part is included the legislation, the history of orphans' care, reasons why children are placed in children's homes, problems connected with the life of the children in the children's homes and the roles played by the social workers in these institutions.

The practical part is mainly focused on my own experiences from The Children Home with school Sancta Maria Haus, Wannsee, Berlin, which I gained during the programme Erasmus and in The Children Home in Dolní Počernice, where I went on an excursion to enrich myself with additional knowledges and experiences, such as the form of the talk with the children and with their educator, in order to have my bachelor's work based on valuable information.

Klíčová slova

Dítě, rodina, ústavní péče, dětský domov, sociální pracovník, deprivace, hodnota, vztahy

Keywords

Child, family, institutional care, children's home, social worker, deprivation, value, relationships

Obsah

Obsah	5
Seznam zkratk	7
Úvod	8
A. Teoretická část	9
1. Legislativní rámec ústavní péče	9
1. 1. Úmluva o právech dítěte	9
1. 2. Legislativní rámec ústavní péče v České republice	9
1. 2. 1. Ústavní zařízení v působnosti Ministerstva zdravotnictví	11
1. 2. 2. Ústavní zařízení v působnosti Ministerstva školství, tělovýchovy mládeže	12
1. 2. 3. Ústavní zařízení v působnosti Ministerstva práce a sociálních věcí	13
1. 3. Legislativní rámec ústavní péče v Německu	14
2. Vývoj dětských domovů	18
2. 1. Historie dětských domovů v České republice	18
2. 2. Historie dětských domovů v Německu	22
2. 2. 1. Charakteristika dětských domovů v Německu	25
3. Důvody umístění dítěte do dětského domova	27
3. 1. Poruchy rodiny, rodičovství	27
3. 2. Problémy spojené s nedostatkem osobních vazeb u dětí vyrůstajících v ústavních zařízení	29
3. 3. Německé zkušenosti s umístěním dětí do dětských domovů	32
4. Role sociálního pracovníka v dětském domově	34
4. 1. Osobnostní předpoklady sociálního pracovníka	34
4. 2. Profesní předpoklady sociálního pracovníka	36
4. 3. Etické předpoklady sociálního pracovníka	37
5. Rizika ústavní výchovy	40
5. 1. Hlavní rizikové faktory – kdy je umístění do ústavu vhodné a kdy nevhodné	40
5. 2. Činitelé, ke kterým je potřeba přihlídnout při umístění dětí do ústavní	

výchovy	42
B. Praktická část	45
6. Dětský domov Dolní Počernice	45
6. 1. Historie a popis celkové situace v Dětské domově Dolní Počernice	45
6. 2. Popis, typy klientů	45
6. 3. Rozdělení, skupiny, vedoucí	45
6. 4. Všední den	46
6. 5. Rozhovory s dětmi z Dětského domova Dolní Počernice	46
6. 5. 1. První rozhovor – dívka, 15 let	48
6. 5. 2. Druhý rozhovor – chlapec, 18. let	49
6. 5. 3. Třetí rozhovor – dívka, 15 let	51
6. 6. Rozhovor s paní vychovatelkou z Dětského domova Dolní Počernice	53
7. Dětský domov se školou, Sancta Maria Haus Wannsee, Berlin	54
7. 1. Popis, typy klientů	54
7. 2. Rozdělení, skupiny, vedoucí	54
7. 3. Všední den	55
7. 4. Vybraní klienti z dětského domova Sancta Maria Haus	55
7. 4. 1. Klient č. 1 – chlapec, 12 let	55
7. 4. 2. Klient č. 2 – dívka, 7 let	55
7. 4. 3. Klient č. 3 – chlapec, 18 let	56
Závěr	58
Seznam použité literatury	60
Přílohy	
1. Struktura otázek kladených dětem (klientům) Dětského domova v Dolních Počernicích	
2. Struktura otázek kladených paní vychovatelce z Dětského domova v Dolních Počernicích	
3. Závazek mlčenlivosti	

Seznam použitých zkratek

ČR	Česká republika
CSA	Child sexual abuse (sexuální zneužití dítěte)
KHJG	Kinder und Jugendhilfegesetz, Zákon o pomoci dětem a mládeži
KSČ	Komunistická strana Československa (v době socialismu)
MSP	Ministerstvo sociální péče (v době po 1. světové válce)
MPSV	Ministerstvo práce a sociálních věcí
OSN	Organizace spojených národů
RJWG	Reichgesetz für Jugendwohlfahrt (zákon z doby Výmarské republiky, který vyhlásil právo každého dítěte na výchovu)
SOS	Mezinárodní tísňový signál
VŠSP	Vysoká škola sociálně-právní (v době po 1. světové válce)
USA	Spojené státy americké

Úvod

Ke své bakalářské práci jsem si vybrala téma „Srovnání života v dětských domovech u nás a v Německu“. Důvod pro tuto volbu byl jasný. Mám k této oblasti blízko. Byla jsem na Erasmu v Berlíně, kde jsem navštívila dětský domov se školou a strávila v něm dva měsíce. V Praze jsem zase dělala půl roku praxi v Klokánku a v rámci práce na bakalářské práci jsem navštívila Dětský domov Dolní Počernice.

Jak u nás tak v Německu je spousta dětí bez domova, kterým chybí rodičovská láska, porozumění, domov v pravém slova smyslu. Právě kvůli těmto dětem (ať už těm, co jsem poznala na praxích nebo jejich nástupcům a dalším dětem žijícím v dětských domovech u nás a v Německu) se chci pokusit o této problematice dozvědět co možná nejvíce. A proč má práce v sobě obsahuje slovo "srovnání"? Ráda bych poznala rozdíl mezi životem dětí bez rodiny u nás a v Německu. Důvodem pro toto poznání je, že jsme dvě podobná společenství, obě z křesťanského prostředí, a přesto se lišíme částečně mentálně i hodnotově. Chci zjistit, jaký vliv má toto myšlení na vývoj, fungování a celkovou charakteristiku dětských domovu právě u nás a v Německu.

Aby člověk správně pochopil, jak se věci vyvíjely, je potřeba věnovat pozornost i historii dané problematiky. Ve své práci tedy nastíním historii dětských domovů od středověku až po dnešní dobu.

Jeden chlapec mi řekl, že dětský domov je pro něj jeho rodina. Co je tedy domov, rodina? Pro někoho je rodina máma a táta, stabilní místo, kde s nimi žijeme. Pro jiného je dětský domov prostě jen bezpečí, místo kde se má na koho obrátit.

Děti v dětských domovech prožívají často hlubokou vnitřní krizi spojenou se ztrátou jistoty a důvěry. Ve své práci se tedy zaměřím i na pojmy jako jsou sociální deprivace, stigmatizace a další problémy s ústavní výchovou spojené.

Pokusím se také pojmenovat důvody, proč jsou vlastně děti do dětských domovů umísťovány. Chci se také zabývat individuálním přístupem k dětem, bez kterého není možné, aby moderní práce s dětmi v dětských domovech fungovala.

V práci s dětmi vyžadujícími odbornou pomoc hraje nezastupitelnou roli sociální pracovník, ráda bych proto zaměřila pozornost i na jeho roli a předpoklady, které by měl mít.

Na konci své práce se zaměřím na praktickou část, kde popíšu své vlastní zkušenosti s dětskými domovy. Dále se na konci zaměřím pomocí rozhovoru na názory pečovatelky a tří dětí z Dětského domova Dolní Počernice.

A. Teoretická část

1. Legislativní rámec ústavní péče

V první kapitole své bakalářské práce se budu zabývat rozdělením ústavní péče o děti do jednotlivých resortů a legislativním rámcem uvedené problematiky v České republice a v Německu. Na začátku popíšu roli Úmluvy o právech dítěte, která se týká obou zemí. V dalších podkapitolách se budu věnovat zmíněným státům.

1.1. Úmluva o právech dítěte

Hlavní zákonnou úpravou, týkající se jakékoliv péče o dítě jak v České republice, tak i v Německu, je Úmluva o právech dítěte. „Úmluva o právech dítěte byla schválena rezolucí 44/25 Valného shromáždění OSN dne 20. listopadu 1989. Od okamžiku podpisu dospěla Úmluva k univerzálnímu přijetí jako žádná jiná mezinárodní smlouva o lidských právech. Úmluva, jejíž smluvní stranou je od roku 1993 i Česká republika, nyní zavazuje 196 smluvních stran. Úmluva zaručuje práva dětí a ukládá souvztažné závazky státům.“¹

V této úmluvě jsou nejdůležitější tyto čtyři zásady:

- Nejlepší zájmy dítěte
- Zákaz diskriminace
- Participace
- Ochrana života, přežití a rozvoj dítěte

V úmluvě je hlavním aktérem dítě, které se definuje následujícím způsobem: „Pro účely této úmluvy se dítětem rozumí každá lidská bytost mladší osmnácti let, pokud podle právního řádu, jenž se na dítě vztahuje, není zletilosti dosaženo dříve.“²

1.2. Legislativní rámec ústavní péče v České republice

Každé dítě by mělo vyrůstat v rodině. Rodina je základní jednotkou každé fungující společnosti, každého fungujícího státu. Ale bohužel ne všechny děti mají to štěstí, aby byly od dětství obklopeny láskyplným a bezpečným rodinným prostředím, rodiči, kteří ho milují, chrání a opatrují. Pro děti, které nemají možnost vyrůstat v rodině, vznikly alternativní

¹) <http://www.prava-ditete.cz/temata/umluva-o-pravech-ditete.cz,s.1>

²) [http://www.pravonadetstvi.cz/files/files/Ucast-ditete-\(participacni-prava\)-v-rozhodovacich-procesech-v-socialne-pravni-ochrane-deti-s-durazem-na-judikaturu-Ustavniho-soudu.pdf](http://www.pravonadetstvi.cz/files/files/Ucast-ditete-(participacni-prava)-v-rozhodovacich-procesech-v-socialne-pravni-ochrane-deti-s-durazem-na-judikaturu-Ustavniho-soudu.pdf)

možnosti v podobě náhradní rodinné péče a ústavní výchova. Vzhledem k tomu, že děti a mládež tvoří budoucnost každého národa, mělo by být prvotním zájmem, jim vytvořit důstojné dětství.

„Ústavní výchova má svoje nezastupitelné místo ve společnosti. Pracuje v ní spousta lidí, majících vřelý vztah k dětem umožňující jim často poprvé prožít vztah důvěry k dospělému člověku. Je nutné, aby společnost spravedlivě ocenila tuto mimořádně náročnou a záslužnou práci a podpořila urychlení potřebných změn. Školská výchovná zařízení mají své velké nedostatky, ale jsou a vzhledem k celospolečenské situaci i limitujícím možностям náhradní rodinné péče ještě dlouho budou jediným východiskem pro mnoho dětí“³

K tomu, aby mohla jakákoliv alternativní péče o děti dobře fungovat, musí se opírat o institucionální zajištění a být podpořena fungujícím právním systémem a jednoznačně vymezena. V České republice ale bohužel jednotný přístup, jak ze strany institucionálního, tak i právního zajištění neexistuje a je nutné zmínit velkou „roztříštěnost“ legislativní úpravy ústavní péče o děti v České republice. Tento problém dobře vystihuje definice: „Současná roztříštěnost náhradní výchovné péče zůstává beze změny, což ve svém důsledku znamená, že kojenecké ústavy pro děti do tří let a dětské domovy spadají pod resort zdravotnictví, pro děti od tří do osmnácti let jsou zřizovány dětské domovy, diagnostické a výchovné ústavy, které jsou řízené resortem školství.“⁴

Jak již bylo zmíněno v úvodu kapitoly v České republice, není jednotný právní rámec pro všechny typy ústavní péče. Ústavní péče nespadá pod jedno ministerstvo, ale pod více ministerstev. Hovoříme o tzv. meziresortní kompetenci. Tato nejednotnost má samozřejmě negativní vliv na celou oblast péče o děti mimo původní rodinu. Dítě prakticky v tomto systému nemá šanci vyrůstat v jednom zařízení od narození až po osamostatnění.

Péče o děti do tří let patří do působnosti Ministerstva zdravotnictví, kam spadají kojenecké ústavy a dětské domovy do tří let. Na tyto zařízení se vztahuje zákon č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách a podmínkách jejich poskytování.

³) JÁNSKÝ, Pavel, *Problémové dítě a náhradní výchovná péče ve školských zařízeních*. 1. vyd. Univerzita Hradec Králové: Gaudeamus, 2004. 169 s. ISBN 80-7041-114-7, str. 98

⁴) ŠAUEROVÁ, Markéta, *Projekty osobnostního rozvoje v nestandardních výchovných podmínkách*. Vysoká škola tělesné výchovy a sportu PALESTRA, 2011, 161s., ISBN 978-80-9048-5-8; str. 12

Péče o děti od tří do osmnácti let spadá do působnosti Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy a Ministerstva práce a sociálních věcí.

Do působnosti Ministerstva školství, tělovýchovy a mládeže náleží diagnostické ústavy, dětské domovy, dětské domovy se školou a výchovné ústavy. Právní rámec upravuje zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních.

V gesci Ministerstva práce a sociálních věcí jsou domovy pro osoby se zdravotním postižením. Právní rámec upravuje zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách.

1. 2. 1. Ústavní zařízení v působnosti Ministerstva zdravotnictví

Do působnosti Ministerstva zdravotnictví spadá péče o nejmladší děti od narození do věku 3 let. Je ale nutné podotknout, že existuje pouze obecná a poměrně lakonická zákonná úprava především v zákoně č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách a podmínkách jejich poskytování (zákon o zdravotních službách). Neexistuje ale právní předpis, jenž by komplexně upravoval práva dětí v kojeneckých zařízeních a režimové podmínky s pobytem v nich spojené. To činí metodický pokyn ministerstva zdravotnictví z roku 2005.

Kojenecké zařízení „jsou zákonem určena pro děti zpravidla do 3 let věku, které nemohou vyrůstat v rodinném prostředí, zejména dětem týraným, zanedbávaným, zneužívaným a ohroženým ve vývoji nevhodným sociálním prostředím nebo dětem zdravotně postiženým.“⁵

K zařízení v působnosti Ministerstva zdravotnictví náleží především kojenecké ústavy, dětské domovy pro děti do tří let a nově i dětská centra.

Kojenecké ústavy poskytují výchovnou a ústavní péči dětem zpravidla od narození do jednoho roku. A to především dětem, jichž se jejich matka zřekla hned po porodu nebo jejichž rodinné prostředí je nevhodné.

Dětské domovy pro děti do tří let navazují na kojenecké ústavy a jsou určeny pro děti od jednoho do tří let.

Dětská centra jsou zařízení, která vznikla z kojeneckých ústavů a dětských domovů, a která nabízejí komplexnější péči o ohrožené děti. Vzorem pro vznik těchto center jsou sociálně-pedagogická centra v Německu.

⁵ <https://www.ochrance.cz/ochrana-osob-omezenych-na-svobode/zdravotnicka-zarizeni/kojenecke-ustavy/>

1. 2. 2. Ústavní zařízení v působnosti Ministerstva školství, tělovýchovy a mládeže

Do kompetence Ministerstva školství, tělovýchovy a mládeže spadají zařízení, která jsou popsána v zákoně č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy. Na základě uvedeného zákona sem spadají diagnostické ústavy, dětské domovy, dětské domovy se školou a výchovné ústavy.

Diagnostické ústavy přijímají „děti s nařízeným předběžným opatřením, nařízenou ústavní výchovou nebo uloženou ochrannou výchovou“⁶ Diagnostické ústavy jsou určeny zpravidla pro děti od 3 do 18 let. Diagnostický pobyt trvá zpravidla 8 týdnů.

Do dětského domova jsou umísťovány děti od 3 do 18 let, v případě přípravy na zaměstnání, tj. studiu zde mohou být až do 26 let. Do dětského domova mohou být umístěny i nezletilé matky s jejich dětmi. „Účelem dětského domova je zajišťovat péči o děti s nařízenou ústavní výchovou, které nemají závažné poruchy chování. Tyto děti se vzdělávají ve školách, které nejsou součástí dětského domova.“⁷

Do dětského domova se školou se umísťují děti s nařízenou ústavní výchovou nebo uloženou ochrannou výchovou zpravidla od 6 let do ukončení povinné školní docházky. Můžou zde být umístěny i nezletilé matky s dětmi, pokud mají nařízenou ústavní výchovu nebo uloženou ochrannou výchovu, a které nemohou navštěvovat školu mimo zařízení dětského domova.

Posledním zařízením spadajícím do kompetence Ministerstva školství, tělovýchovy a mládeže jsou výchovné ústavy. „Výchovný ústav pečuje o děti starší 15 let se závažnými poruchami chování, u nichž byla nařízena ústavní výchova nebo uložena ochranná výchova. Ve vztahu k dětem plní zejména úkoly výchovné, vzdělávací a sociální.“⁸

⁶ Zákon č. č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy, aktuální znění, § 5, odst. 1, dostupné na: <http://www.msmt.cz/dokumenty-3/zakon-o-vykonu-ustavni-vychovy>

⁷ Zákon č. č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy, aktuální znění, § 12, odst. 2, dostupné na: <http://www.msmt.cz/dokumenty-3/zakon-o-vykonu-ustavni-vychovy>

⁸ Zákon č. č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy, aktuální znění, § 14, odst. 1, dostupné na: <http://www.msmt.cz/dokumenty-3/zakon-o-vykonu-ustavni-vychovy>

1. 2. 3. Ústavní zařízení v působnosti Ministerstva práce a sociálních věcí

Do gesce Ministerstva práce a sociálních věcí náleží domovy pro osoby (děti) se zdravotním postižením a zařízení pro děti vyžadující okamžitou péči. Zde je nutné ale podotknout, že uvedené ministerstvo se procesu samotného umístování dětí, které jsou zařazovány do uvedených zařízení, neangažuje.

Umístování dětí do domovů pro osoby (děti) se zdravotním postižením se vztahuje zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách. „V domovech pro osoby se zdravotním postižením se poskytují pobytové služby osobám, které mají sníženou soběstačnost z důvodu zdravotního postižení, jejichž situace vyžaduje pravidelnou pomoc jiné fyzické osoby.“⁹ Do uvedených ústavních zařízení jsou klienti umístováni na základě smluvního vztahu mezi klientem a ústavním zařízením. Mají právo volby daného zařízení.

Na základě zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní výchově dětí začaly v České republice zařízení, která jsou určena pro děti vyžadující okamžitou péči. Jedním z těchto zařízení jsou i Klokánky. Jedná se o přechodné zařízení, které by mělo překlenout nezbytně nutnou dobu, po které by se děti opět měly vrátit domů ke svým rodičům. „Klokánky mají pověření MPSV jako zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc, proto mohou přijímat děti na základě žádosti rodičů, soudního rozhodnutí (předběžné opatření nebo rozsudek), žádosti orgánu sociálně-právní ochrany dětí i na základě žádosti samotného dítěte či osoby, která malé dítě nalezne opuštěné nebo v jiné krizové situaci. V těchto případech mohou děti v Klokánku zůstat i proti vůli rodičů až do té doby, než soud rozhodne o předběžném opatření. Většina přijatých dětí má stejnou anamnézu jako děti přijímané do ústavní výchovy – zanedbávání, domácí násilí, neschopnost zajistit řádnou péči, týrání, zneužívání, bytové důvody, a někdy i hospitalizace osamělého rodiče či svěření dítěte za účelem zajištění náhradní rodinné péče.“¹⁰

⁹⁾ Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách v aktuálním znění, §46, odst. 1, dostupné na: <https://zakonyprolidi.cz/cs/2006-108>

¹⁰⁾ <http://www.fod.cz/nase-cinnost/klokanek>, str. 1

1. 3. Legislativní rámec ústavní péče v Německu

V Německu existuje, podobně jako v České republice, více zákonů, které se týkají péče o děti, jejich ochrany a jejich dávání do náhradní péče, včetně umístování do dětských domovů. Systém péče o děti v celoněmeckém pojetí není jednotný, a to především z důvodu politického uspořádání Německa, které je rozděleno na 16 spolkových zemí, z nichž každá má odlišné tradice i pohled na ústavní péči o děti. Ale podstata této péče je ve všech spolkových zemí obdobná.

V této podkapitole se budu zabývat výběrem těch nejdůležitějších zákonů, kterými především jsou:

- Bundeskinderschutzgesetz (Spolkový zákon o ochraně dětí)

Podle paragrafu 1 je cílem zákona chránit dobro dětí a mladistvých a také chránit jejich fyzický, psychický a duševní rozvoj.

- Achte Buch Sozialgesetzbuch (Osmá kniha sociální ochrany)

V této právní normě je nejdůležitější paragraf 8, který definuje povinnost chránit dobro dětí.

- Grundgesetz

Tento zákon se zabývá právy a povinnostmi rodičů. Konkrétně v „Art 6 Abs. 2 und 3 GG“: „Péče a výchova dětí jsou přirozeným právem rodičů a toto právo jim ukládá i náležitá povinnosti. Na činnost rodičů dohlíží stát.“¹¹

„Oproti tomu k zmocnění výchovy státem může dojít tehdy, když dojde k zákonnému odtržení dětí od rodiny nebo když ti, kdo jsou oprávněni k výchově dětí, selžou nebo, když dětem hrozí, že zůstanou osiřelí.“¹²

- UN – Kinderrechtskonvention (Úmluva o právech dítěte). Z Úmluvy o právech dítěte vychází všechny zákony týkající se péče o děti v Německu. Uvedenou Úmluvou o právech dítěte se řídí mimo jiné i Česká republika. Úmluvou o právech dítěte jsem se podrobněji zabývala v podkapitole 1. 1.

¹¹) Zákon Grundgesetz; Art 6 Abs. 2 und 3 GG

¹²) Zákon Grundgesetz; Art 6 Abs. 2 und 3 GG

- KHJG – (Kinder und Jugendhilfeegesetz, neboli Zákon o pomoci dětem a mládeži)

Dle tohoto zákona:

„(1)Každý mladý člověk má právo na podporu svého rozvoje a výchovu v zodpovědnou a ve společnosti životaschopnou osobnost.

(2) Péče a výchova dětí jsou přirozeným právem rodičů a jejich přednostní povinnost. Nad tím dohlíží společnost.

(3) Pomoc mládeži má k uskutečnění tohoto práva především:

- podporovat mladé lidi v jejich individuálním a sociálním vývoji a přispívat k odbourávání znevýhodnění,
- radit rodičům a dalším ve výchově oprávněným osobám a podporovat je,
- chránit děti a mládež před nebezpečím ohrožení jejich blaha
- přispívat k udržování a vytváření pozitivních životních podmínek mladých lidí a jejich rodin a přátelského prostředí.“¹³

Důležitou roli v Německu hraje „Plán pomoci“, ten se řídí paragrafem 36 KHJG, tj. zákonem o pomoci dětem a mládeži, který společně s dětmi a mladistvými ale i dalšími osobami, které se podílejí na realizaci, také stanovuje potřeby, které jsou nutné k poskytnutí pomoci.

V případě nutnosti dát dítě do stacionární péče se dostáváme k paragrafu 34 KHJG, kde je uvedená skutečnost popsána následujícím způsobem: „Dětský domov, jiná forma bydlení, pro mladistvé a děti, nové životní pole“. V dnešní době se ústavní péče odehrává ve velice diferenciovaných zařízeních, což je ovlivněno zapojením odlišných státních, místních, soukromých i církevních subjektů do této oblasti. Svoji roli samozřejmě hraje i politické rozdělení Německa do více spolkových zemí.

„Úkolem dětských domovů je dětem a mladistvým nabídnout místo, kde jim bude poskytnuta ochrana a rozvoj.“¹⁴

¹³) KHJG – Kinder und Jugendhilfeegesetz (Zákon o pomoci dětem a mládeži), § 1

¹⁴) <https://www.hsregensburg.de/fileadmin/media/fakultaeten/s/studierende/textoffice/Perspektiven9.pdf> ;str. 5

Péče o děti v Německu spadá, na rozdíl od České republiky, pouze pod jedno ministerstvo, a to Bundesministerium für Familie, Senioren, Frauen und Jugend, neboli Spolkové ministerstvo pro rodinu, seniory, ženy a mladistvé).

Hlavními úkoly Spolkového ministerstva pro rodinu, seniory, ženy a mladistvé jsou:

1. Ochrana dětí a mladistvých, a to hlavně ochrana před tělesným, sexuálním a duševním zneužíváním;
2. Ochrana práv dítěte, vyplývající z Úmluvy o právech dítěte;
3. Pomoc dětem k vytvoření dobré budoucnosti.

Jedním z hlavních principů německé politiky, týkající se náhradní rodinné politiky je to, že dítě se umístí do náhradní péče pouze za předpokladu, že je to pro něho nezbytné, není jiná cesta, jak zajistit jeho ochranu a zdárný vývoj: „Když se rodiče o děti nestarají nebo je jinak týrají či trápí, může se soud postarat o to, že děti budou rodičům odebráni, i když to rodiče nechtějí. Toto říká článek 9 v Úmluvě o právech dítěte. Soud ale udělá takové rozhodnutí, jenom když to bude nutné pro ochranu dítěte. Dítě poté půjde buď do pěstounské rodiny, nebo do dětského domova.“¹⁵ Z uvedeného vyplývá, že na prvním místě je vždy kladen zájem konkrétního dítěte a vytvoření co nejlepších podmínek k jeho životu.

Ministerstvo pro rodinu, seniory, ženy a mladistvé se snaží chránit děti pomocí dialogu s experty z oboru, vědy, jednotlivých spolkových zemí a komunit.

V Německu je péče o výchovu dítěte mimo rodinu rozdělena do tří hlavních forem pomoci:

1. pomoc orientovaná na rodinu, kam spadají všechny formy pěstounské péče, kam patří pěstounské rodiny, profesionální pěstounské rodiny a péče příbuzných;
2. pomoc orientovaná na skupinu, zahrnující výchovu v rodině a zvláštní opatrovnické formy, kam patří výchovná místa, což je profesionální domácí péče v rodinách, dětské domovy, skupiny, opatrovnické bydlení pro jednotlivce;
3. pomoc orientovaná na jednotlivce, kde se jedná o formu intenzivní sociálně-pedagogické péče o jednotlivce.

¹⁵) <https://www.bmfsfj.de/blob/93522/9768d3a87f531f31beb72ce628ee8eb1/die-rechte-der-kinder-logo-data.pdf>, str. 25

V závěru první kapitoly bych ráda vyzdvihla hlavní rozdíly, které vyplynuly z legislativního a kompetenčního rámce v České republice a v Německu:

Česká republika	Německo
Ústavní péče o děti spadá pod 3 ministerstva	Ústavní péče o děti je v kompetenci jednoho ministerstva
Existuje jeden systém ústavní péče pro celou republiku	Každá spolková země má svůj systém ústavní péče
Dítě v průběhu života vystřídá více zařízení	Dítě je často po celou ústavní výchovu v jednom zařízení
Snaha umístit malé děti do pěstounské péče	I malé děti jsou dávány více do ústavní péče.

Z této tabulky vyplývá, že v České republice v důsledku toho, že ústavní péče spadá pod tři ministerstva, dochází k těžšímu propojování a tedy i k většímu resortismu, zatímco v Německu spadá ústavní péče pouze pod jedno ministerstvo, a díky tomu zde děti zůstávají v jednom ústavu déle, často i celý život. Na druhé straně, zatímco v České republice platí jedna legislativa pro celý stát, v Německu má každá spolková země legislativu trochu jinak nastavenou a tím může v Německu docházet k různé míře kvality ústavní péče v jednotlivých spolkových zemích. V České republice mají děti oproti dětem v Německu větší možnost pohybovat se mezi vrstevníky i mimo dětský domov, což v důsledku vede k jejich větší celkové spokojenosti než u dětí z dětských domovů v Německu. V Německu se děti cítí být více izolováni.

2. Vývoj dětských domovů

Pro lepší pochopení dnešního pojetí a pohledu na problematiku péče dětí mimo rodinu, a to především v ústavních zařízeních jako jsou dětské domovy, je dobré se seznámit s historickými souvislostmi zabývajícími se vývojem a pohledem na péči především o osiřelé děti.

2. 1. Historie dětských domovů v České republice

V této podkapitole bych se ráda zabývala historií ústavní výchovy na území dnešní České republiky.

Ve středověku hrála v péči o potřebné hlavní úlohu církev. Vše bylo založeno na solidaritě. „Na sklonku středověku spolky nábožensky založených žen, nazývaných bekyně, dobrovolně přijímaly životní styl jeptišek, aniž by ovšem složily kongregační slib. Ošetřovaly nemocné, pečovaly o odložené děti apod. Nepracovaly za mzdu, takže byly závislé na darech donátorů.“¹⁶ Velkou roli zde sehrála svatá Anežka, která založila špitál pro chudé a také řád františkánů a klarisek, kde se roku 1234 stala abatyší. Touto cestou vznikl český řád křižovníků s červenou hvězdou. V této době začala vznikat „sociální síť“. Zájem o péči o sirotky a další lidi, kteří potřebovali pomoc ostatních, se začala dostávat do rukou lidí povoláných k dané činnosti.

V renesanci a době osvícenské vstupuje do popředí péče o potřebné nová společenská třída, a sice měšťanstvo. Péče o potřebné začíná být více organizovaná. „Od 16. století byly zakládány sirotčince – ústavy pro výchovu opuštěných dětí. Například náboženské bratrstvo Vlachů na Malé Straně založilo Vlašský špitál, který kromě péče o staré a nemocné jedince, zaopatřoval i osiřelé děti.“¹⁷ Významnou roli hrála v této době Marie Terezie. Problémem její doby byly „děti ulice“. „To byly děti, jejichž rodiče byli sice pracovně způsobilí, ale o děti nepečovali. Kapacita existujících ústavů (nalezinců, sirotčinců) pro ně nestačila.“¹⁸ V ústavech v tehdejší době končily i nemanželské děti.

¹⁶ MATOUŠEK, Oldřich, *Základy sociální práce*, Praha: Portál, 2012. ISBN 978-80-262-0211-0. str. 112-113

¹⁷ MATOUŠEK, Oldřich, *Základy sociální práce*, Praha: Portál, 2012. ISBN 978-80-262-0211-0. str. 113

¹⁸ MATOUŠEK, Oldřich, *Základy sociální práce*, Praha: Portál, 2012. ISBN 978-80-262-0211-0. str. 114

V době od Rakousko-uherské monarchie po první světovou válku „Občanský zákon z roku 1811 jako první zákonná norma zabezpečuje právní postavení dítěte v rodině, jeho nárok na výživu a výchovu, ochranu soudem, kterému se ukládá povinnost dozoru a zákroku v případech potřeby zvláštních výchovných opatření. Na něj navazující zákon z roku 1869 upravuje i zřizování ústavů pro děti „zanedbané a zpustlé“, které pak přenechal zemskému zákonodárství. Tato opatření však nestačila, protože skutečná organizace péče o mládež s potřebnými institucemi a ústavy neexistovala. Soud sice mohl odejmout dítě z rodiny, která je zanedbávala, ale neměl je kam umístit. Lze říci, že péče o mládež v této době byla pouze na papíře. Trestní zákon z roku 1852 sice chránil mládež proti nezákonnému jednání jiných osob, ale ani ten nijak neřešil jak dále pracovat s mládeží kriminalitou ohroženou, nebo kriminalitu páchající. Aktivně byla péče o mládež vykonávána pouze v oblasti péče soukromoprávní (neangažované státem).“¹⁹

Doba po 1. světové válce, po vzniku samostatného státu Československa, sebou přinesla snahu o vnesení odbornosti do oblasti sociální práce. V této době v sociální oblasti působilo ministerstvo sociální péče (MSP). Vznikla VŠSP, která měla za cíl vzdělávat budoucí „sociální pracovníce“. Problémem bylo nepřijetí těchto slečen státem, protože bylo zvykem, že sociální práce je spojena se solidaritou, nikoliv s placenou odbornou prací. Tyto pracovníce byly tedy „nechráněné“. Poté došlo k založení Masarykovy vysoké školy a vzdělávání sociálních pracovníků se stalo normou. Pro děti v sociální nouzi byly v této době dostupné následující možnosti:

1. Rodinné kolonie

„Za pěstounskou kolonii se obvykle považovala skupina rodin v jednom místě nebo v obvodu měšťanské školy, větší oblast se již nepokládala za vhodnou. Podle Pravidel o provádění pěstounské péče hlavního města Prahy mělo být pro kolonie vybráno místo ve vyspělých, zdravých a sociálně zabezpečených, tedy ne příliš chudých krajích, kde byla možnost, že zde svěřenci zdomácní a trvale se usadí. Především bylo třeba vyvarovat se krajů pověstných špatným vlivem alkoholismu nebo karbanu.“²⁰

¹⁹ MATOUŠEK, Oldřich, *Základy sociální práce*, Praha: Portál, 2012. ISBN 978-80-262-0211-0. str. 116

²⁰ AMP, fond ÚSÚ, sg. II.3, k. 95, Pravidla o provádění pěstounské péče hlavního města Prahy, str.3

2. Odborné ústavy

„Zařízení, jehož účelem je nahrazovati nedostatek řádné péče vlastních rodičů pro větší počet dětí, než může převzít do řádné péče pěstoun, nejméně však pro 10 dětí“²¹

3. Pěstounská péče

„Péče se měla vztahovat na děti a mládež, které nemohli nebo nedokázali zaopatřit jejich vlastní rodiče či zákonní zástupci. Byla zaměřena na úplné sirotky, děti odložené, opuštěné, ohrožené či zanedbané, ale také na děti z přeplněných, nezdravých „tuberkulosou zamořených“ bytů. Především však byla přístupná mládeži normální, případně lehce mravně nebo zdravotně ohrožené, do pěstounské péče tedy již nenáleželo dosahování nápravy v těžších případech. Dále se pěstounská péče vztahovala na týrané děti, děti odejmuté rodičům na základě soudního rozhodnutí či takové, které byly do pěstounské péče svěřeny samotnými rodiči. Taktéž mohlo jít o děti svobodných, opuštěných nebo ovdovělých matek nebo otců, kteří se o děti nedokázali postarat ve vlastní domácnosti, jakož i o děti rodičů vězněných, vážně nemocných nebo bez bydlení.“²²

Situace v meziválečném a následném válečném období byla složitá. „Po první světové válce zůstal princip sociální péče o děti v podstatě totožný s předchozím, většinu této péče zajišťovaly dobrovolné spolky a před ústavní péčí se preferovala adopce v náhradních rodinách. Existovaly snahy o navržení nějaké celkové sítě těchto zařízení a ústavů, byly však přerušeny hospodářskou krizí.“²³

V dětských domovech často vládly bídné podmínky. Děti zde žily ve velice špatných podmínkách. Dětské domovy byly často za okupace zabírány okresním a městským úřadem nebo pro účely Němců. Například jako centra pro Hitlerjugend. „Hitlerjugend se zákonem stala oficiální výchovnou organizací nacistické třetí říše. „Nešlo o nevinnou organizaci německé mládeže, ale o účinný nástroj k ovládnutí a indoktrinaci nastupující generace. Po vypuknutí války se opět sirotčince a podobné ústavy začaly stavět (bylo jich potřeba více pro válečné sirotky), tato situace však vydržela pouze do roku 1942, kdy bylo zakázáno začínání všech nových staveb“²⁴

²¹⁾ Vládní nařízení č. 29/1930 Sb., § 1.

²²⁾ AMP, fond ÚSÚ, sg. II3, k 95, Pravidla o provádění pěstounské péče hlavního města Prahy, str.

²³⁾ <https://www.ptejteseknihovny.cz/dotazy/sirotcince-za-2-sv-v>

²⁴⁾ <https://ct24.ceskatelevize.cz/svet/1206283-hitler-si-vytvoril-armadu-i-z-deti-takzvanou-hitlerjugend>

Dle Matouška byly děti často přemístovány do nedostačujících náhradních budov. Co se týče investic do dětí, náklady nebyly na danou dobu zrovna malé. Důvodem proto často bylo, že se děti do domovů dostávaly ve velice zuboženém stavu. Například zde je krátké povídání o tom, jak to probíhalo v dětském domově v Uherském hradišti „Děti, které k nám přijdou, bývají často ve velmi špatném tělesném stavu, který vyžaduje dobré a vydatné stravy. Proto jsme zavedli letos teplé svačiny chléb s kávou a každého denního jídla dostanou děti do syta. Průměrné denní stravné činí 3,51 Kč, šatné a ošetrovné 6,73 Kč denně. Abychom zlepšili domácí hospodářství, chováme vepře. Sběrka potravin vynesla v roce 1937 potravin v ceně 6 809,1 Kč, dřeva 12 m v ceně 720 Kč a jiného paliva v ceně 170 Kč. Jednak dary, jednak koupí jsme získali peří, takže každé dítě má na zimu svou duchnu.“²⁵

Byla to doba, která byla ovlivněna obrovským strachem s vládnoucí nacistické strany Adolfa Hitlera. Proto i problematika ochrany dětí v této době sebou často nesla obrovská nebezpečí.

S nástupem komunismu převzal instituce sociální práce (do té doby spravované církví), tedy i dětské domovy stát, řízený KSČ. „Sociální práce byla jakýmsi „únikovým polem“, prostorem pro smysluplnou práci, do které se stát příliš nevměšoval. Zasahoval pouze ve formalizovaných instrukcích, ze kterých nesmíme usuzovat na kvalitu tehdejší práce. Nesmyslné, tehdejší ideologii poplatné úvody ke sborníkům a k překladům byly nutnou „úlitbou“ tehdejšímu vedení, aby vůbec odborné knihy mohly vyjít.“²⁶

„V 50. letech dochází k velkému rozkvětu tzv. kolektivních zařízení. Je to způsobeno zrušením pěstounské péče, která byla jakožto náhrada rodiny považována za přežitek, který vychovává děti k egoismu a individualismu. Podle komunistické ideologie byla rodina překonanou institucí, a tak nemělo smysl hledat opuštěným dětem rodiny náhradní. Do té doby byla pěstounská péče u nás hodně rozšířená. Všechny děti v pěstounské výchově byly převezeny do dětských domovů, v nichž se naráz ocitlo tisíce dětí.“²⁷

²⁵⁾ <https://www.detskydomov.com/z-historie/>

²⁶⁾ MATOUŠEK, Oldřich, *Základy sociální práce*, Praha: Portál, 2012. ISBN 978-80-262-0211-0. str. 144

²⁷⁾ file:///C:/Users/Jana/AppData/Local/Temp/BPTX_2004_2_11230_JBAK01_10655_0_2232.pdf

Ke změnám ale došlo potom, co se zaměstnanci v sociální oblasti rozhodli situaci začít řešit.

- V roce 1963 vznikl zákon o rodině č. 94/1963 sb.
- V roce 1968 vznikla první SOS vesnička v Doubi
- Po revoluci (1989) začínají vznikat nové nestátní sociální a zdravotní ústavy

„V nestátních ústavech panuje nebo alespoň doznívá zakladatelské nadšení. V jejich čele stojí výrazné osobnosti schopné získávat prostředky i kvalitní personál. Ve většině státních ústavů je nálada skleslá, čeká se na rozhodnutí ústředních státních orgánů. Vedoucí některých státních zařízení již (ale) vědí, že naději na prosperitu mají jen tehdy, když se budou chovat jako zařízení nestátní, ač jsou ústavem státním.“²⁸

Po roce 1989 začaly vznikat dětské domovy dnešního typu. Současná úprava a rozdělení zařízení poskytujících ústavní péči v České republice je podrobně popsána v kapitole 1.

2. 2. Historie dětských domovů v Německu

Dle Kappelera a Heringa byly ve středověku děti na území dnešního Německa, které ztratily rodiče, umísťovány do kostelních nalezinců a sirotčích domů. Tato zařízení byla financována pomocí darů z almužny. Tento způsob financování měl působit jako akt křesťanské lásky, ale děti v těchto nalezincích a sirotčincích byly často špatně oblečené a špinavé a 60 procent z nich umíralo již v prvním roce života.

V novověku už nebyla chudoba brána jako „boží úděl“. „Děti chudiny musely být jenom ve státních domovech pro chudinu, kde si vydělávaly na chléb prací.“²⁹

Ke konci 16. století vznikl tzv. amsterdamský výchovný a chudinský dům podle evropského obrazu. Zde byly děti vychovávány k práci od katolického výcviku až po tvrdou nucenou práci.

V době protestantismu byly děti také vychovávány na principu práce. Byly zde protestantské sirotčí domy. Do těchto sirotčích domů byly často umísťovány děti přímo rodiči, kteří věděli, že by se o ně nemohli postarat a děti by, kdyby s nimi zůstaly, mohly zemřít hlady. Děti se v těchto zařízeních učily i číst, psát a počítat.

²⁸⁾ MATOUŠEK, Oldřich, *Ústavní péče*, Slon, 1999. ISBN 80-85850-76-1, str. 51

²⁹⁾ KAPPELER, Manfred, HERING, Sabine, *Geschichte der Kindheit im Heim, Eine Einführung zur Geschichte der Kindheit und Jugend im Heim*, Potsdam 2017, str. 4

„Ve státních a církevních institucích 17. a 18. století byla asociace výchovy a trestů, utlačování a „náprava“ udělána na principu dominantního pedagogického principu“³⁰

Dle Kappeler a Heringa musely děti ke konci 18. století v sirotčích domech pracovat jako levná pracovní síla. A často se jednalo o velmi těžkou, až tvrdou práci, se kterou by měli často problém i dospělí, silní jedinci. Při výběru práce se nedbalo na to, zda na ní dané dítě stačí, zda se jedná o chlapce či o dívku. Tvrdě pracovat muselo každé dítě, které mělo tu smůlu, že muselo dětství trávit v daném zařízení. Peníze za takto odvedenou práci ale nedostávaly děti, nýbrž zařízení. Špatné hygienické podmínky vedly k častým úmrtím dětí v těchto zařízeních. To přineslo velkou kritiku a začaly vznikat ústavy nové. Sem byly ale umisťovány pouze děti v nejhorším stavu.

Johan Heinrich Pestalozzi, který byl významným švýcarským pedagogem a edukačním reformátorem a který působil jako filosof, filantrop, politika a školní a sociální reformátor, se jako první pokusil v roce 1800 vytvořit přátelské prostředí. Jednou z jeho definic je: „Výchova má za úkol z bytostí původně pudových vytvářet bytosti rozumové.“³¹ I přesto, že jeho praktické pokusy selhaly, dal základ pro vytvoření směrnice sloužící jako pomůcka pro výchovu dětí ve školkách.

Další významnou osobností, které nebyl osud nejzranitelnějších dětí lhostejný, byl Johann Hinrich Wichern, který „byl v roce 1832 řídícím učitelem pro chudé děti na Hamburském předměstí svatého Jiřího. Potřeby dětí vedly v roce 1833 k vybudování záchranného domu po vzoru Lutherovo nádvoří od Johannese Falka (Weimara). Tento dům se představoval jako záchranná vesnice. V domech, vzniklých podle tohoto vzoru, žily skupiny na principu rodinného soužití, kde se o děti starali vychovatelé. V jednotlivých dílnách se děti učily řemeslu. Ke vzdělávání vychovatelů („bratrů“, později „diakonů“) zřídil Wichern „bratrský ústav.“³²

³⁰) KAPPELER, Manfred, HERING, Sabine, *Geschichte der Kindheit im Heim, Eine Einführung zur Geschichte der Kindheit und Jugend im Heim*, Potsdam 2017, str. 4

³¹) KAPPELER, Manfred, HERING, Sabine, *Geschichte der Kindheit im Heim, Eine Einführung zur Geschichte der Kindheit und Jugend im Heim*, Potsdam 2017, str. 6

³²) KAPPELER, Manfred, HERING, Sabine, *Geschichte der Kindheit im Heim, Eine Einführung zur Geschichte der Kindheit und Jugend im Heim*, Potsdam 2017, str. 6

Nesmíme opomenout ani velký vliv katolické církve. Osobnostmi, které se podílely na péči o potřebné děti, byli například pan Hirscher a Don Giovanni Bosco.

V době císařství vznikly tři zákony mezi lety 1871-1900. První zákon se nazýval donucovací výchovný zákon, druhý opatrovnický výchovný zákon.

V roce 1915 přišel na řadu nový fenomén s názvem „Hospitalismus“.

Ve 20. letech začaly vznikat tzv. domovy pro dívky. Jednalo se o tzv. „chudinské domy a domy s dílnou“, záchrané domy a katolické domy svaté Magdalény pro ochotná děvčata. Přes všechnu disciplínu byla v těchto domovech velice viditelná zchátralost. Často zde docházelo i praktikám jako jsou odpírání jídla, bití, uvěznování a podobně. Dívky žijící v těchto zařízeních byly často ukryté před společností, která měla o zařízeních, v nichž žily, zcela odlišné mínění a mnozí lidé by se určitě upřímně zděsili, kdyby zjistili, v jakém prostředí a za jakých podmínek jsou nevinná a velmi zranitelná děvčata vychovávána.

V době Výmarské republiky v letech 1918/1919 se vlivem demokracie očekávalo, že dojde k zásadní reformě ústavní péče. Byla to doba po válce, kdy reformy byly více než nutné. V této době vznikl „Reichsgesetz für Jugendwohlfahrt“ (RJWG). Jednalo se o zákon, který vyhlásil právo každého dítěte na výchovu. Změnil tak přístup k dětem od přístupu „přinucení k výchově“ k přístupu „právo na výchovu“.

V době nacismu Hitler pronesl „Mládeži patří stát“³³. Zde nehrály roli práva mladých lidí, péče o mladé lidi, ale normy jako byla rasová příslušnost a biologická čistota. Svoji roli zde sehrál i vzhled dítěte. Preferovány byly tzv. árijské typy dětí, tj. štíhlé, se světlými vlasy a modrýma očima. Děti byly rozděleny na užitečné, ještě použitelné a nepoužitelné. „Výchovná péče jako státní náhradní výchova se vsunula její podstatou a charakterem do ustanovení vůdce Adolfa Hitlera pro nacionálně-socialistický stát.“³⁴ U nehodících se jedinců docházelo k dětské eutanázii a také k nucené sterilizaci, po které často docházelo často k přímému úmrtí či k celoživotním zraněním.

³³) KAPPELER, Manfred, HERING, Sabine, *Geschichte der Kindheit im Heim, Eine Einführung zur Geschichte der Kindheit und Jugend im Heim*, Potsdam 2017, str. 13

³⁴) KAPPELER, Manfred, HERING, Sabine, *Geschichte der Kindheit im Heim, Eine Einführung zur Geschichte der Kindheit und Jugend im Heim*, Potsdam 2017, str. 13

Dle Kappelera a Heringa v této napjaté době mimo jiné vznikaly i „ochranné tábory pro mladistvé“. Zde byli mladí lidé vychováni pomocí izolace a disciplíny. Vznikly následující tábory:

- 1940 vznikl tábor pro chlapce v Morigganu
- 1942 vznikl tábor pro dívky v Ravensbrucku

V táborech vládlo peklo, byly sem shazovány bomby, konaly se na ně nálety. V táborech panoval obrovský hlad a násilí a děti a mladiství často následkem těchto krutých a nelidských podmínek umíraly. Lidé byli po válce morálně, ale i psychicky zničeni.

Pohutý osud měly hlavně židovské děti. Většina z nich byla zavražděna v koncentračních táborech. Ty, které měly štěstí, byly převezeny do Palestiny či USA. Jednalo se o velmi malé procento dětí, ze kterých se i přes jejich záchranu často stali sirotci, stejně jako z dětí, kterým se podařilo přežít nelidské podmínky v koncentračních táborech.

2. 2. 1. Charakteristika dětských domovů v Německu

V první řadě je nutné si uvědomit, že v zemi, která vychází z křesťanských tradic, má rodina nejdůležitější a v podstatě nezastupitelnou roli ve výchově budoucí generace. „Německo vyzdvihuje a upřednostňuje vlastní rodinu jako základní prvek ve výchově dětí a snaží se vyhýbat alternativním způsobům náhradní rodinné výchovy. Do popředí staví prevenci vzniku patologické situace v rodině a sanaci rodiny, ve které již k patologii došlo. Podporu rodině nabízí v rámci široké škály propracovaných sociálních služeb. Rodičům přisuzuje výchovu dítěte jako jejich přirozené právo i povinnost ze zákona. Sociální zákoník ukládá povinnosti v rámci ochrany dětí. Jedná se především o poskytování podpory a poradenství rodičům, ochrany dětí před nebezpečím, vytváření a zachování vhodných podmínek pro život rodiny a dítěte“³⁵

Nejčastěji používanou definicí, charakterizující podstatu dětského domova je „Eine staatliche, kirchliche oder private Einrichtung für die Vorübergehende oder langere professionelle Betreuung von Kindern und Jugendlichen, für deren Wohn in der Herkunftsfamilie nicht ausreichend gesorgt werden kann“, což by se dalo přeložit, že dětský domov je státní, církevní nebo soukromé zařízení pro přechodnou nebo dlouhodobou profesionální péči o děti a mladistvé, o které se původní rodina nedokáže dostatečně postarat.

³⁵ ULLRICOVÁ, H. *Problematika ústavní péče o dítě na příkladu Dětského centru Veská* [online]. Pardubice: 2008. [cit. 2011-06-15]. Dostupné z <http://www.dspace.opce.cz/handle/10195/28693>

Jedním z hlavních důvodů, proč v Německu hodně dětských domovů „spadá“ pod nadaci, či proč jsou přímo církevním zřízením, jsou historické souvislosti. Sirotčince a nalezince byly založeny na solidaritě řeholních sester a lidí „zvenku“, kteří měli možnost dětem přinést teplé oblečení, hračky a další potřebné věci, které se dětem hodily pro jejich správný psychický i fyzický vývoj. Křesťanství a solidarita v péči o děti na území Německa obecně vždy hrály hlavní roli i proto, že Německo si drželo a dodnes drží obraz silně křesťansky založené země.

Děti v německých dětských domovech žijí většinou ve skupinách, ve kterých si utváří náhradní rodinu. Tyto skupiny jsou složeny z dětí všech věkových skupin, vyznání; pohlaví a dalších rozlišností. Ústavní péče (dětské domovy) obsahuje velké množství různých forem pro život dětí, z nichž každá má své jméno, od velkých zařízení s hodně skupinami, léčebně pedagogických a terapeutických domovů, po malá zařízení, zařízení na šichty až po instituce s obdobou rodinné péče.

Na závěr druhé kapitoly bych ráda porovнала historii, týkající se ústavní péče v České republice a v Německu:

Období	Česka republika	Německo
středověk	V hlavní roli církev	V hlavní roli církev
Období do 2.sv.války	Zřizování ústavů pro děti	Zřizování ústavů pro děti
Období nacismu a 2. světové války	Ovlivněno Německem	Hitler – mládež patří státu – vše záviselo na „čisté rase“, docházelo k diskriminaci, pohnutý osud židovských dětí
Období po 2. světové válce do roku 1989	Kolektivní zařízení, zrušení pěstounské péče	Ústavní zařízení pečující o děti mají různé zřizovatele (např. církev, obec, soukromá osoba).
Současnost	Vznik nových dětských domovů dnešního typu, malá role církev	Důraz kladen na církev.

Z tabulky vyplývá, že historie dětských domovů u nás a v Německu se víceméně neliší. Základem pro historii ústavní péče jak u nás, tak v Německu je křesťanství a solidarita. Každá z obou uvedených zemí si prožila režimy a další události, které se snažily vést ústavní výchovu po svém, konečný model ze kterého vychází ústavní péče je ovšem jednotný. Tento model se nazývá Rakousko - Uherský.

3. Důvody umístění dítěte do dětského domova

V této kapitole bych se ráda věnovala důvodům, proč některé děti a mladiství musí opustit svůj domov a končí v ústavní výchově (v dětských domovech). Jak v České republice, tak v Německu hlavní roli při umístění dítěte v dětském domově hraje absence nebo špatné fungování rodiny.

3. 1. Poruchy rodiny, rodičovství

Dle Matouška je rodina základní stavební kámen společnosti, u ní vše začíná a často i končí, přesto ne všechny děti měly možnost poznat, jak to ve funkční rodině probíhá. Správně fungující rodina by měla být pro dítě přístavem, do kterého se bude vždy rádo a beze strachu vracet. Společnost jako celek může správně fungovat pouze, pokud v ní fungují nejzákladnější jednotky, kterými jsou rodiny. Než ale začnu popisovat poruchy rodiny, ráda bych se zaměřila na to, co to rodina vůbec je. Definice, kterou předkládá Matoušek se mně zdá být rozumná a pravdivá: „Rodina je místo, kde se prostřednictvím osob odehrává zapouštění kořenů do věcí, to znamená, že se zde uspokojují vitální potřeby. Dítě zde dostává mateřskou lásku, pocit bezpečí, buduje své první vztahy. Rodina nevychová dítě pro sebe, ani pro ně samé, nýbrž pro druhé.“³⁶

Rodina by měla splňovat několik základních „úkolů“ jimiž jsou funkce:

- biologicko-reprodukční
- sociálně-ekonomická
- ochranná
- sociálně výchovná
- socializační, emocionální
- regeneračně oddychová

Dítě by mělo tedy mít co jíst, mít vhodné a čisté prostředí kde bude spát, učit se, trávit volný čas, ale taky by mělo v rodině mít oporu a jistotu, že se na ní může kdykoliv bezpečně obrátit, tedy rodina by vždy měla být pro dítě bezpečným přístavem, ve kterém může člověku v klidu „ukotvit“ a do kterého se může po celý život, nejen v dětství, bez obav a rád vždy vracet.

³⁶) MATOUŠEK, Oldřich a kol. *Základy sociální práce*. Praha: Portál, 2001, s. 255.7

Ne vždy ale dojde k takovému stavu, aby rodina mohla být pro dítě vhodné místo k životu. Potom se jedná o rodinu, která není funkční. Při posuzování takového stavu rodiny je ale potřeba mít odborné vzdělání a taky pilíře, podle kterých budeme funkčnost a nefunkčnost rodiny posuzovat. Pilíře, podle kterých můžeme posuzovat rodinnou situaci, jsou:

- složení rodiny
- stabilita rodiny
- sociálně-ekonomická situace
- osobnost rodičů
- sourozenci
- stav a vývoj dítěte
- zájem rodičů o dítě
- péče rodičů o dítě

V praxi ale většinou nejde o rodinu s jedním z vyjmenovaných problémů, ale jedná se o tzv. mnohoproblémové rodiny, což jsou rodiny, které nesplňují více než jeden pilíř. Takovéto rodiny jsou často nazývané rodinami se speciálními potřebami. Tyto rodiny nejsou vhodným prostředím pro dítě a mladistvého člověka. Velkou problematikou je taky syndrom týraného, či zanedbávaného dítěte, zde se dá mluvit také o tzv. deprivacním syndromu.

Co je to ale dobré rodičovství? Dobré rodičovství velmi pěkně vystihuje následující definice: „Jako dostatečně dobré rodičovství je možné označit takový výkon rodičovské role či rolí, který dětem zajišťuje postačující podmínky pro vývoj. To znamená, že rodič naplňuje základní potřeby dítěte a dítě neohrožuje. Rodičovské chování má instinktivní základ modifikovaný vlivy společnosti. Prostředníkem společenských vlivů je rodina, v níž budoucí rodiče vyrůstají. Jejich osobní historie předurčuje ve velké míře to, jakými budou rodiči“³⁷

³⁷⁾ MATOUŠEK, Oldřich, PAZLAROVÁ, Hana, *Hodnocení ohroženého dítěte a rodiny*, Portál, 2010, ISBN 9788073677398, s. 18

3. 2. Problémy spojené s nedostatkem osobních vazeb u dětí vyrůstajících v ústavních zařízeních

S životem v dětském domově souvisí i nedostatečný přísun lásky ze strany vychovatelů, kteří zkrátka nemohou dětem dát totéž, co by jim mohla dát rodina, kdyby byla rodinou fungující a bezproblémovou. „Děti v dětských domovech v ČR materiálně rozhodně nestrádají. V některých případech žijí v materiálním nadbytku, mají se materiálně lépe než děti z běžných rodin. Dokonce to vede tak daleko, že pěstounské rodiny, které přijímají děti z dětských domovů, se setkávají s tím, že si děti stěžují, že v pěstounské rodině nemají tolik věcí, kolik měly v dětském domově. Naopak jim v rodinách přibývají povinnosti zapojit se do běžného života rodiny. Děti v dětských domovech pravidelně jezdí k moři, na hory, jsou pro ně pořádány další akce. Jsem ráda, že mají takové možnosti, obávám se ale, že těm dětem chybí mnohem víc a že to jim materiální zabezpečení nemůže vynahradit. Dětem chybí ty nejobyčejnější a nejprostší věci na světě, které žádná sbírka nevyřeší. „Láska, náruč blízké osoby, zázemí, kam se můžu vrátet. Jistota, že mě někdo miluje, respektuje takového, jaký jsem.“³⁸

Děti jsou zde často zužovány psychickou deprivací, což je problematika velice zásadní. „Přijít na tento svět, přežít v něm a zažívat jej obecně jako „dobré místo pro život“ není zdaleka samozřejmostí. Prožít jej nadto v podmínkách dobrého tělesného i duševního zdraví, štěstí, spokojenosti a „plnosti“ ve vztazích s druhými, to už předpokládá i jakýsi osobní „kumšt“. A co teprve chápat se svého života odvážně, radostně a tvořivě? Dokázat jej trvale prodchnout dostatečným smyslem a nadějí? „Dětský domov není místo, kde by děti měly příležitost, žít život podle této definice. Dětem zde často chybí právě hodnotné vztahy. Vztahy postavené na lásce rodičů, na opravdové, nezištné lásce, která i hory přenáší, což u zejména nejmenších dětí může představovat obrovský problém. Vztahy nejsou vytvářeny ale pouze s rodiči, děti se v průběhu svého života učí budovat vztahy jak s ostatními dětmi, tak i s dospělými, institucemi apod. Z psychologických charakteristik se u výzkumné skupiny výrazně častěji vyskytují zejména depresivita, neuroticismus, impulzivita, nejistota a nedůvěřivost.“³⁹

³⁸⁾ <https://cfoworld.cz/ostatni/detske-domovy-materialni-blahobyt-ale-citova-bida-649>

³⁹⁾ https://www.denik.cz/z_domova/deti-z-detskych-domovu-maji-problem-s-navazovanim-vztahu-20140421.html

Děti z dětských domovů často nemají možnost někomu subjektivně stoprocentně věřit. Nemají často pocit takového bezpečí, aby mohly přijít za „tetou“ a říct jí úplně vše, co je trápí, protože se bojí, že by je „teta“ mohla poslat k psychologovi, či jinému odborníkovi, kam jít s daným problémem v danou chvíli nechtějí. Děti v dětských domovech si často uvědomují, že jsou vychovávány placenou službou a nikoliv lidmi, kteří by pro ně dělali věci naprosto nezištně, pouze z lásky k nim.

Ráda bych zde objasnila, co je vlastně citová deprivace. „Definici psychické deprivace uvádí prof. Prof. PhDr. Zdeněk Matějček, CSc.: *„Psychická deprivace je psychický stav vzniklý následkem takových životních situací, kdy subjektu není dána příležitost k ukojení některé jeho základní (vitální) psychické potřeby v dostačující míře a po dosti dlouhou dobu.“* Toto strádání má na vývoj dítěte a na utváření jeho osobnosti výrazně negativní vliv. Je to především opoždění duševního vývoje a hlavně řeči, chudý citový rozvoj až citová otupělost, různé abnormality až závady v chování, obtíže v sociálním zapojení. Uspokojování psychických potřeb dítěte je stejně důležité jako uspokojování potřeb tělesných. Kojenec, kterému se jeho matka nebo ošetřovatelka v kojeneckém ústavu věnuje jen tehdy, když potřebuje přebalit a nakrmit, nemazlí se s ním, s láskou na něj nemluví a nevěnuje se mu individuálně, výrazně zaostává ve svém vývoji. Dítě, které je odňato ze své extrémně špatné původní rodiny, bývá často i tělesně zanedbané.“⁴⁰

Dětem z dětských domovů tedy často nechybí materiální zajištění, které je mnohdy na velmi vysoké úrovni. „A přesto je jejich vnitřní život často smutný. Co se jim asi v hlavičce toulá za myšlenky, když se ve třech letech ocitnou najednou mezi cizími lidmi? Myslíte, že pochopí racionální vysvětlení? Tady totiž žádné není!“⁴¹ Vždyť lidské pohlazení, spřízněnou duši, náruč lásky, která vítá po každém návratu domů, svěřování se i s nejtajnějšími sny a pocity, pocit sounáležitosti, to jsou všechno „věci“, které si nikdo nikde nekoupí, ani kdyby vlastnil zlatý důl nebo zdědil „miliony“. A přitom se jedná o nejdůležitější součásti života každého člověka, bez nichž nikdy nemůže dozrát v plnou, citově naplněnou osobnost.

⁴⁰⁾ <https://www.paventia.cz/sluzby/dobrovolnictvi-/deprivacni-syndrom/>

⁴¹⁾ HYMPL, Josef, CECHL, Pavel, *Hejno bílých vran aneb když opustíte děcák*, MAXDORF, 2013, ISBN 978-80-7345-371,8, s. 8

„Matějček zformuloval pět hlavních psychických potřeb dítěte, k naplňování kterých dochází v prostředí rodiny.

- Potřeba stimulace
- Potřeba smysluplného světa
- Potřeba lásky – citového bezpečí
- Potřeba identity, najít si místo ve společnosti
- Potřeba životní perspektivy, otevřené budoucnosti⁴²

Je tedy potřeba snažit se vidět situaci dětí v dětských domovech jako závažnou, nenechávat ji být a snažit se hledat řešení zejména u adoptivních rodičů, kteří by sami měli být schopni naplnit hlavní psychické potřeby dítěte a zbavit ho tím, alespoň částečně, již často pokročilé psychické deprivace.

Jedním z řešení v pomoci hledání „užší vazby k lidem“ může být i umístění dětí do pěstounství. „O pěstounské péči soud rozhoduje na dobu, po kterou trvá překážka bránící biologickým rodičům dítěte v osobní péči o ně. Jedná se o institut, který by měl dítěti pomoci překlenout dlouhodobější složitá období v životě, kdy jeho vlastní rodina nemůže plnit svou základní úlohu. Některé děti pobývají v péči pěstounů několik let, jiné v této formě péče zůstávají až do své zletilosti.“⁴³

Jednoznačnou výhodou pěstounské péče je, že se dítě dostává do rodinného prostředí, má „svoje dospělé“, kterým se může svěřit. Ve většině případů má v této rodině i možnost poznat sourozenecké vazby. Všeobecně lze říci, že pěstounská péče poskytuje dítěti přirozenější prostředí pro vývoj než ústavní péče. Dítě sice v mnohých pěstounských rodinách nemá takový „komfort“ v podobě materiálního zajištění, výletů k moři a podobně. Ale žádné materiální zajištění mu nemůže vynahradit láskyplné přijetí a péči, které se mu v pěstounské péči dostává. V pěstounské péči dítě vidí i „mužský“ a „ženský“ vzor, vnímá odlišnost role „matky – pěstounky“ a „otce – pěstouna“, pozoruje jejich vzájemný vztah a utváří si představy o fungování partnerské dvojice, o jejich vztahu navzájem a vztahu k dětem, ať už vlastních nebo v pěstounské péči. Toto dítěti žádný sebelepší, moderně vybavený dětský domov dát nemůže.

⁴²⁾ <https://www.paventia.cz/sluzby/dobrovolnictvi-/deprivacni-syndrom/>

⁴³⁾ <https://www.nahradnirodina.cz/pestounska-pece>

3. 3. Německé zkušenosti s umístováním dětí do dětských domovů

Dále bych zde ráda zmínila, z jakých typů rodin pocházejí nejčastěji děti z dětských domovů podle německé knihy „Praxis und Methoden der Heimerziehung“ („Praxe a metody dětských domovů“). Tato knížka velmi dobře vysvětluje, že každé dítě si sebou nese určitý životní příběh a určitou zkušenost, kvůli kterým se ocitá v často špatném až traumatickém stavu. Velkou roli v Německu pro umístění dětí do dětského domova hraje velmi často nedostatečné vzdělání rodičů a alkohol. Důvodů pro umístění dětí do dětských domovů je ale daleko více. Jedno je ale jisté a tím je, že děti a mladí lidé, kteří se z jakýchkoliv důvodů do dětských domovů dostanou, potřebují odbornou, propracovanou a zároveň citlivou péči a přístup.

V dnešní době jsou v Německu dětské domovy a jiné formy bydlení pro děti a mládež mimo rodinu pod takovou odbornou péčí, kterou obstarává sociálně-pedagogická pracovní rovina. Dětské domovy tedy nepředstavují již takové „zlo“, jako tomu bylo v dobách dřívějších. „Nejdříve je poukázáno, že v posledních letech byly uskutečněny strukturované změny a obsahové reformy. Při tom byl také brán zřetel na aspekty kvality a financování.“⁴⁴ V knize od Richarda Gundera se dočteme i o tématech, která byla dříve tabu a těmi jsou například sexualita v dětských domovech, což je téma citlivé, protože pro spoustu dětí a mladých lidí, bylo právě sexuální násilí hlavním důvodem pro jejich umístění do dětského domova.

Problematika sexuální zneužívání dětí se týká bohužel všech vyspělých států, i České republiky. Sexuální zneužití dítěte (Child sexual abuse - CSA) je výrazným zásahem do jeho osobního prostoru. Jedná se o vysoce traumatizující zážitek, který ovlivňuje celý další život oběti. A nejen oběti. Ale i celého okolí, jak současného, tak i budoucího. Je to jeden z nejhorších zážitků, které může dítě v období nevinnosti potkat a který navždy nenávratně a trvale změní jeho život, a to bohužel v tom nejhorším slova smyslu.

⁴⁴ GUNDER, Richard, *Praxis und Methoden der Heimerziehung*, Lambertus-Verlag, 2015, ISBN 9783784127279, s. 39

Je nutné si uvědomit, že dítě, které bylo někdy v životě sexuálně zneužíváno, prožívá nejen velmi nepříjemné pocity. Dost často se ani nemá komu svěřit. „Při sexuálním zneužívání se nejedná pouze o zneužití dítěte k uspokojení sexuálních potřeb, ale především o zneužití moci. Dítě se tak naučí skrývat a později nevnímat své emoce a tělesné pocity, protože kontrolu a moc nad ním i jeho pocity má zneuživatel. Tento obranný mechanismus, v tu chvíli jeden z mála, který může a umí dítě použít, si poté přenáší a nadále jej posiluje a používá i v dospělosti.“⁴⁵ Velmi často se z takového dítěte v dospělosti stává člověk, který sám pokračuje ve zlu, se kterým se nedokáže nikdy plně smířit a dopouští se nejen sexuálního atakování dětí. A tímto se dostáváme do „začarovaného“, nikdy nekončícího kruhu, ve kterém zlo přímo podněcuje další zlo. Dochází k přenosu traumat a trápení z generace na generaci. A to je jeden z důvodů, proč musí každá vyspělá společnost proti tomu bojovat a chránit bezbranné děti. A pokud už k nějakému zneužití dojde, nikdy by nemělo být přehlíženo a ignorováno.

Závěrem bych se připojila k názoru již zmíněného německého autora na to, co by měl dětský domov znamenat: „Dětský domov jako pozitivní místo k životu by měl pomoci přepracovat dřívější často negativní nebo traumatické životní zkušenosti, obstarat podmínky pro rozvoj, přijmout finanční prostředky a na nich stavět, jednotlivé mladé lidi přijmout a hodnotit jako osobnost, žádat pro ně přechodné nebo dlouhodobé bydlení (v dětském domově apod.) vhodně zaměřené na jejich situaci a podporovat rozvoj nových životních zkušeností.“⁴⁶ Není to jednoduchý úkol, někdy se může zdát přímo nesplnitelný. Ale je to jediná cesta, jak udělat z dětí, které musí vyrůstat mimo rodinu, plnohodnotné lidi, kteří se dokážou v budoucnu zapojit nejen do pracovního prostředí, ale kteří budou schopni založit i funkční rodiny poskytující lásku a oporu dalším generacím.

Z této kapitoly vyplývá, že důvodů pro umístění dětí do dětského domova je více. Hlavními důvody je, když se rodiče o dítě neumí, nechtějí nebo nemohou starat. Dětem v ústavní péči často chybí dostatek lásky, která se snaží být nahrazena materiálními prostředky. Tímto často dochází k citové deprivaci a chybí zde často stoprocentní důvěra dětí vůči dospělým. Šancí, jak tuto situaci změnit, může být například pěstounská péče.

⁴⁵ <https://www.zkola.cz/rodice/socpatologjevy/tyraniazneuzivani/Stranky/Sex>

⁴⁶ GUNDER, Richard, *Praxis und Methoden der Heimerziehung*, Lambertus-Verlag, 2015, ISBN 9783784127279, s. 12

4. Role sociálního pracovníka v dětském domově

V první řadě je důležité zmínit, že povolání sociálního pracovníka se řadí mezi tzv. pomáhající profese. „Termín pomáhající profese definuje skupinu povolání, která jsou založená na profesní pomoci druhým lidem.“⁴⁷

Sociální pracovník v dětském domově se soustředí na práci nejen s jednotlivcem, konkrétním dítětem, ale musí věnovat pozornost celé rodině, která se ocitla v obtížné životní situaci. A to klade na sociálního pracovníka velké nároky v oblasti osobnostních předpokladů, etiky práce i profesních požadavků.

V této kapitole se pokusím nastínit zmíněné osobnostní, etické a profesní požadavky, které jsou na tyto pracovníky kladeny. Uvedené požadavky na sociální pracovníky by měly být shodné ve všech vyspělých zemích, ne jen v České republice, ale například i v Německu.

4. 1. Osobnostní předpoklady sociálního pracovníka

Žijeme v době, kde jsou vztahy daleko spleťtější než dříve. Už nehraje takovou roli jako dříve rodina. Lidé si své problémy museli začít více řešit sami a spadla tím na ně obrovská zodpovědnost. „Profese sociálního pracovníka vznikla jako reakce na potřebu řešit nové nepříznivé sociální situace, které způsobují problémy nejen jednotlivci, ale také celé společnosti.“⁴⁸ Jedná se o situace, které nedokáží již řešit staré mechanismy. Sociální pracovník se dá podle pana Mgr. Petra Hanuše označit za „pojivo“ společnosti. Sociální pracovník není jen ten, kdo pomáhá klientům, ale i ten kdo propojuje jiné sociální pracovníky a vytváří tím multidisciplinární týmy. Sociální práce prochází velkými změnami a je proto potřeba, aby sociální pracovník byl stále znovu a znovu proškolen a měl dobré odborné vzdělání. O tom, co jsou povinnosti a očekávání od sociálních pracovníků pojednává zákon 108/2006 Sb. o sociálních službách. Profesními předpoklady sociálního pracovníka se podrobněji zabývá v následující podkapitole.

⁴⁷ GÉRINGOVÁ, Jitka, *Pomáhající profese – tvořivé zacházení s odvrácenou stranou*. Praha: Triton, 2011, ISBN 978-80-7387-394-3, str. 21

⁴⁸ http://www.socialniprace.cz/soubory/1-2007_rolesocialnihopracovnika-120116134909.pdf?fbclid=IwAR1I9zGCz5gnS-UOJuLpIOaqLoTGndGTe8HU0e50rm0Ccyr7fa9yAJEkfEE str. 5

Sociální pracovníci jsou často rozděleni podle jejich role. Sociální pracovník může hrát roli účetnickou „takto bývá pojata činnost sociálního pracovníka na mnoha odděleních sociální potřeby.“⁴⁹, jindy zase sociální pracovník hraje roli „altruistickou“ či „filantropickou“. Podle slov pana Doc. PhDr. Libora Musila, CSc. tyto sociální pracovníci dávají do své práce kus svého srdce, mají s klienty osobnější vztahy, ale umějí také používat „zdravý rozum“. Sociální pracovník, který má vystudovanou vysokou školu, by podle něj měl používat jak srdce a být filantrop, tak umět používat i roli administrátora.

Sociální pracovník je stále pouze lidskou bytostí a je nutné se na něj tak i dívat. Je to člověk nedokonalý, který dělá chyby, ale měl by umět se s chybami poučit a hledat správná východiska, aby byl klientovi správným vzorem. Nikdy by se nemělo stát, že sociální pracovník bude přesvědčen o své neomylnosti a dokonalosti. Takový přístup by mohl být zdrojem velkých chyb a omylů, které by měly negativní vliv nejen na práci a osobnost sociálního pracovníka, ale především na klienty.

Zároveň je ale i nutné, aby to byl člověk odborně vzdělaný a odborně se choval i ke svým klientům.: „Sociální pracovník vykonává sociální šetření, zabezpečuje sociální agendy včetně řešení sociálně právních problémů v zařízeních poskytujících služby sociální péče, sociálně právní poradenství, analytickou, metodickou a koncepční činnost v sociální oblasti, odborné činnosti v zařízeních poskytujících služby sociální prevence, depistážní činnost, poskytování krizové pomoci, sociální poradenství a sociální rehabilitace, zjišťuje potřeby obyvatel obce a kraje a koordinuje poskytování sociálních služeb“⁵⁰ Sociální pracovník ve své odbornosti zastává více rolí. „Jako by sociální pracovník na sebe oblékal více kusů oděvu, některé z nich jsou právě nahoře, a tudíž jsou i vidět, jiné vrstvy právě „spí“ nebo jsou překryty jinými vrstvami, nicméně tvoří podhoubí jeho profesionality, jsou její součástí, a to i když mohou být (v daném okamžiku) potlačeny.“⁵¹

⁴⁹) http://www.socialniprace.cz/soubory/1-2007_rolsocialnihopracovnika-120116134909.pdf?fbclid=IwAR1I9zGCz5gnS-UOJuLpIOaqLoTGndGT8HU0e50rm0Ccyr7fa9yAJEkfEE str. 7

⁵⁰) Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách v aktuálním znění, §109, dostupné na: <https://zakonprolidi.cz/cs/2006-108>

⁵¹) <http://socialnirevue.cz/item/role-socialniho-pracovnika-mnohovrstevnata-dynamicka-a-promenliva>

Role existují tyto:

- Administrativní (úřednická)
- Poradensko- terapeutická
- Expertní

Kdybych měla všechny role sociálního pracovníka shrnout, udělala bych to podle definice z německého článku takto „Sociální pracovník nebo sociální pedagog se zabývá prevencí, řešením a odstraňováním problémů v sociální oblasti. Jeho úkolem je, jednotlivým osobám, skupinám nebo rodinám být oporou v zatěžujících situacích. Sociální pracovník pracuje například na úřadu pro mladistvé, na různých poradenských pozicích nebo v oblasti pomoci mladým lidem a dětem. Může zastávat místo také v justici nebo převezme pozici v zařízení pro bezdomovce.“⁵² Je to možná definice nepřesná, ale ukazuje na rozmanitost, jakou sociální pracovníci mají. Vše záleží jak na nabídce a potřebě dané oblasti, kde sociální pracovník působí, ale také na aktuální situaci ve světě, kdy je doba migrační vlny apod.

4. 2. Profesní předpoklady sociálního pracovníka

Aby mohl člověk vykonávat povolání sociálního pracovníka v dětském domově, potřebuje kromě osobnostních předpokladů i patřičné vzdělání.

„Odbornou způsobilostí k výkonu povolání sociálního pracovníka je

- a) vyšší odborné vzdělání získané absolvováním vzdělávacího programu akreditovaného podle zvláštního právního předpisu v oborech vzdělání zaměřených na sociální práci a sociální pedagogiku, sociální pedagogiku, sociální a humanitární práci, sociální práci, sociálně právní činnost, charitní a sociální činnost,
- b) vysokoškolské vzdělání získané studiem v bakalářském, magisterském nebo doktorském studijním programu zaměřeném na sociální práci, sociální politiku, sociální pedagogiku, sociální péči, sociální patologii, právo nebo speciální pedagogiku, akreditovaném podle zvláštního právního předpisu.“⁵³

⁵²⁾ www.sozialarbeiter.eu

⁵³⁾ Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách v aktuálním znění, §110, odst. 4, dostupné na: <https://zakonyprolidi.cz/cs/2006-108>

Kromě vzdělání v požadovaném vzdělávacím programu je nezbytná orientace sociálního pracovníky v dětském domově i v souvisejících oborech, kterými jsou především etika, psychologie, sociologie, právo, pedagogika, sociální práce, filosofie. Za výhodu se považuje i znalost práce s počítačem, někdy je nezbytný i řidičský průkaz.

Z uvedeného vyplývá, že člověk, který se chce „naplno“ věnovat práci sociálního pracovníka v dětském domově, potřebuje ke své profesi opravdu široké znalosti.

Je velice výhodné, pokud budoucí sociální pracovník, který studuje jeden z požadovaných oborů, kromě teoretických znalostí, může získat i praktické dovednosti. K tomu pomáhají odborné praxe, které musí studenti škol absolvovat. „Je velice přínosné, když se budoucí sociální pracovník seznámí se sociální prací v daném prostředí a může si vyzkoušet různé techniky a metody práce přímo v terénu.“⁵⁴

Já osobně jsem v rámci povinné praxe pracovala v zařízení, které sice nespadá pod dětské domovy, v Klokánku Chabařovická, v Praze 8, ale kde jsem i přesto získala velmi cenné zkušenosti. Ve druhém ročníku jsem v rámci programu Erasmus, pracovala po dobu čtyř měsíců v Berlíně v dětském domově Sancta Maria Kindeheim, Berlin – Wannsee. Zde jsem si vyzkoušela své teoretické znalosti v praxi a uvedené čtyři měsíce mi pomohly rozhodnout se o mé budoucí orientaci právě na práci s dětmi z problematického prostředí.

4. 3. Etické předpoklady sociálního pracovníka

Sociální pracovník v dětském domově se musí, stejně jako ostatní sociální pracovníci řídit etickým kodexem sociálních pracovníků, který byl vydán roku 1995 Společností sociálních pracovníků ČR. „Etický kodex sociálních pracovníků České republiky (dále jen kodex) vychází z Všeobecné deklarace lidských práv, z Listiny základních práv a svobod České republiky, ze Zákona 108/2006 Sb., o sociálních službách a navazuje na zásady etiky sociální práce definované Mezinárodní federací sociální práce.“⁵⁵

⁵⁴) HAVRDOVÁ, Zuzana, *Kompetence v praxi sociální práce: metodická příručka pro učitele a supervizory v sociální práci*. Praha: Osmium, 1999. ISBM 80-902081-8-5, str. 12-13

⁵⁵) http://www.apsscr.cz/ckfinder/userfiles/files/Etick%C3%BD%20kodex_Profesn%C3%AD%20s_vaz_verII.pdf, str. 1

Z uvedené definice vyplývá, že každý, kdo chce být opravdu odborníkem ve své práci sociálního pracovníka v dětském domově, by se měl s uvedeným etickým kodexem seznámit. V uvedeném kodexu je upraveno nejen chování sociálního pracovníka ke klientům, tj. v případě dětského domova k dětem a k jejich rodičům, ale i k zaměstnavateli a ke spolupracovníkům. „Kodex je jedním ze základních předpokladů profesionálního výkonu sociální práce a důvěryhodnosti profese ve společnosti, proto je jeho dodržování v zájmu všech sociálních pracovníků.“⁵⁶

Hlavními oblastmi, kterými se uvedený etický kodex zabývá, jsou:

- hodnoty sociální práce,
- etická zodpovědnost,
- etické problémy a dilemata,
- závaznost etického kodexu.

Dle definice vyplývající přímo z uvedeného etického kodexu „sociální práce je dynamicky se rozvíjející profese založena na hodnotách sociální změny, sociální rovnosti, lidské důstojnosti a mezilidských vztazích.“⁵⁷ Sociální pracovník pracující v dětském domově musí ke každému dítěti přistupovat individuálně, citlivě, bez ohledu na jeho etnický či sociální původ, vzdělání, barvu pleti apod. Vždy musí zachovávat diskrétnost a mlčenlivost o všech skutečnostech, týkajících se jeho klientů. Sociální pracovník nesmí poskytnout o svém klientovi žádné informace bez jeho vědomí a souhlasu.

Sociální pracovník, nejen v dětském domově, nese etickou zodpovědnost nejen vůči všem svým klientům a jejich rodinám, ale i vůči, jak již bylo zmíněno, i ostatním spolupracovníkům a zaměstnavateli. Prvořadá je samozřejmě etická zodpovědnost sociálního pracovníka ke klientovi. Sociální pracovník by měl mimo jiné podporovat klientovu zodpovědnost, chránit jeho důstojnost, jeho právo na soukromí. V chování vůči svým kolegům by měl sociální pracovník respektovat jejich názory i možné rozdíly v sociální praxi.

Nesmíme opomenout ani zodpovědnost sociálního pracovníka vůči celé společnosti.

⁵⁶ http://www.apsscr.cz/ckfinder/userfiles/files/Etick%C3%BD%20kodex_Profesn%C3%AD%20s vaz_verII.pdf, str. 4

⁵⁷ http://www.apsscr.cz/ckfinder/userfiles/files/Etick%C3%BD%20kodex_Profesn%C3%AD%20s vaz_verII.pdf, str. 1

Měl by například upozorňovat na nedodržování zákonů, usilovat o zlepšení sociální podmínky a zvyšování sociální spravedlnosti a podobně.

Práce sociálního pracovníka rozhodně není „stereotypní“ a jednotvárná. „Sociální pracovník se při své práci setkává s různými etickými problémy a dilematy vyvstávajícími ze samotné podstaty sociální práce, která pro něj vytváří situace. Musí nejen eticky hodnotit, vybírat možnosti, ale i rozhodovat. Eticky uvažuje při sociálním řešení, sběru informací, jednáních a při své profesionální činnosti o použití metod sociální práce, o sociálně technických opatřeních a administrativně správných postupech z hlediska účelu, účinnosti a důsledku na klientův život.“⁵⁸

Etický kodex je závazný pro všechny sociální pracovníky, bez ohledu na oblast, kterou se zabývají. Ale v práci s dětmi, obzvláště s těmi, které potkala těžká životní situace, a které se ocitly v ústavním zařízení, například v dětském domově, by jeho dodržování mělo být naprostou samozřejmostí. Vždyť děti jsou jedním z nejvíce ohrožených skupin ve společnosti a potřebují obzvláště citlivý přístup lidí, kteří s nimi nejen pracují, ale kteří suplují i výchovnou roli za rodiče. Vždyť právě etický přístup k těmto dětem může vést k jejich zařazení do společnosti, do života, pomoci jim jednou založit vlastní rodinu a předejít tím opětovnému problému, kdy děti lidí, vyrůstajících v dětském domově, taky „končí“ v ústavní péči.

Na závěr této podkapitoly je ale nutné zmínit, že ani etický kodex není všemocný. Záleží na každém člověku, který se rozhodne pro povolání sociálního pracovníka, zda bude brát svoji práci pouze jako zaměstnání, či zda v něm uvidí něco víc, a sice poslání. Poslání, kterým může doslova měnit lidské osudy a životy. „Kodex nemůže nahradit vlastní, vnitřní motivaci a zodpovědnost každého sociálního pracovníka a představuje minimální standardy eticky zodpovědného konání při výkonu profese sociální práce.“⁵⁹

⁵⁸⁾ http://www.apsscr.cz/ckfinder/userfiles/files/Etick%C3%BD%20kodex_Profesn%C3%AD%20s_vaz_verII.pdf, str. 4

⁵⁹⁾ http://www.apsscr.cz/ckfinder/userfiles/files/Etick%C3%BD%20kodex_Profesn%C3%AD%20s_vaz_verII.pdf, str. 5

5. Rizika ústavní výchovy

I přes rozdíly v systému ústavní péče o děti v České republice a v Německu, hlavní rizikové faktory i činitelé, ke kterým je zapotřebí při umístování dětí do ústavní péče přihlížet, jsou podobné, ne-li shodné.

5.1. Hlavní rizikové faktory – kdy je umístění do ústavu vhodné a kdy nevhodné

Ústavní výchova je pro děti často jediné řešení, jak se dostat z kolotoče těžkých, ba dokonce nezvládnutelných životních situací. Tato cesta má ovšem dle Matějčka také svá úskalí. Jedním z úskalí je neschopnost nahradit mateřské chování tak, aby naplňovalo všechny potřeby dítěte. Zde je poté potřeba využít instinkt či vlastní zkušenosti. Další okolnost, kterou je nutné vzít do úvahy je problematika určení, které děti je vhodné a které nevhodné umístit do ústavního zařízení. Vhodnější je to u mladistvých nebo dětí starších 6 až 7 let, kteří jsou do ústavu umístěny pouze na přechodnou dobu. Nesmíme zapomenout ani na rodinné vazby. Je dobré umístit sourozence, kteří na sebe mají silnou citovou vazbu, do stejného zařízení. Důležitou roli může ústavní výchova sehrát i u dětí z těžce rozvrácených poměrů, „kde se dítě stává předmětem rozvodového sporu a kde je trvalým napětím a množstvím konfliktových situací neúměrně vyčerpáváno.“⁶⁰

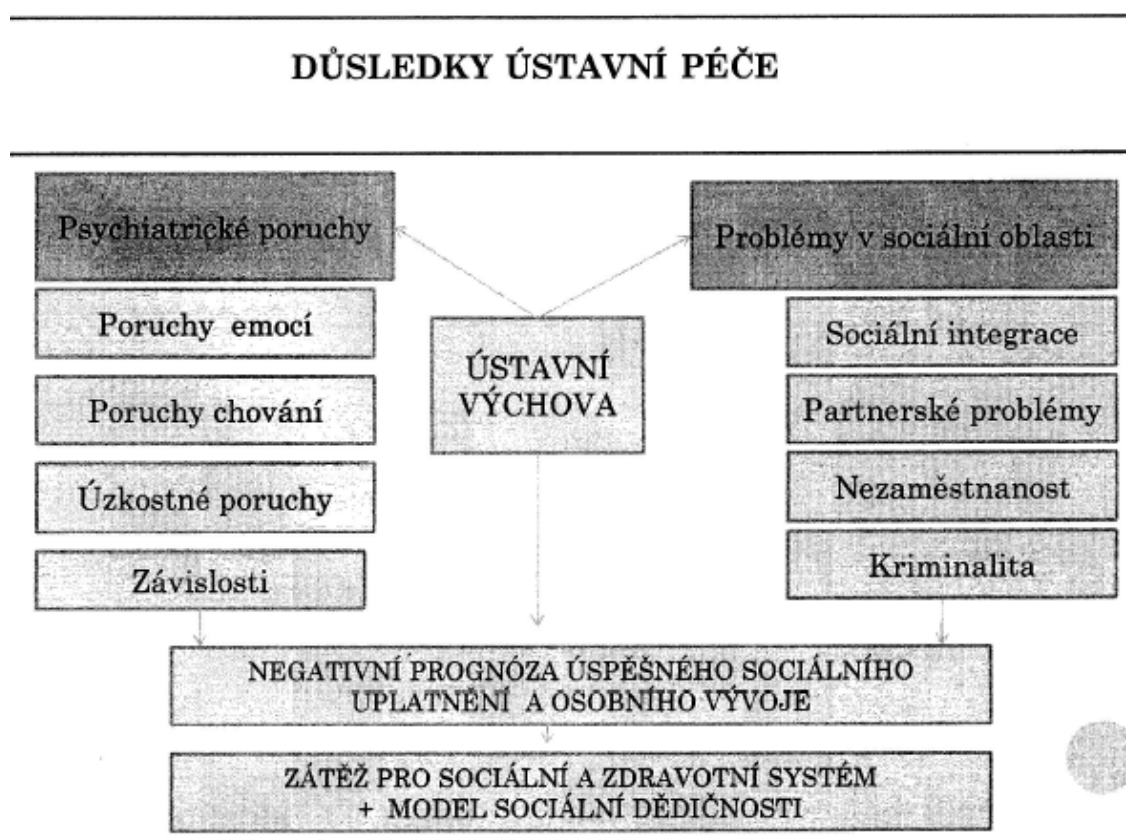
Ale ať už najdeme „sebelepší“ důvod pro umístění dítěte do ústavní péče, nesmíme zapomínat na velké riziko, které se týká většiny dětí, které jsou odkázány na ústavní péči, a tím je deprivace (zejména psychická deprivace), která vzniká na základě neuspokojení základních vitálních funkcí. „Psychická deprivace je psychický stav, vzniklý následkem takových životních situací, kdy subjektu není dána příležitost uspokojit některou z jeho základních potřeb v dostačující míře a po dosti dlouhou dobu. Uspokojení těchto potřeb v patřičné míře a v pravý vývojový čas je jednou ze základních podmínek dalšího zdravého vývoje osobnosti.“⁶¹

⁶⁰) LANGMEIER, Josef, MATĚJČEK, Zdeněk, *Psychická deprivace v dětství*, Karolinum, 2011, ISBN 802462866X, str. 353

⁶¹) BITTNER, P. a kol. *Právní a psychologické dopady ústavní výchovy z pohledu ochrany rodiny a nejlepšího zájmu dítěte* [online]. Liga lidských práv 2007 [cit. 2011-04-20]. ISBN 978-80-903473-4-2., str. 63

Neméně důležitým rizikovým faktorem u dětí, které vyrůstají v rodinné péči, je i jejich „stigmatizace“, označení „to je ten (ta) z děčáku“ a podobně. Vždyť se stačí zeptat lidí v našem okolí, jak vnímají děti, které neměly to štěstí a nemohly vyrůst v rodině, ale jejich život se utvářel například v dětském domově. A ve většině případů se bohužel setkáme s názory typu: „Co z takových dětí může vyrůst?“, „Takové děti jsou zralé tak akorát na kriminál“. Tyto děti dostanou určitou „nálepku“ a to má velmi často negativní vliv na jejich další život, na jejich sociální postavení ve společnosti. Začlenění se do společnosti, která jim dává najevo, že jsou „jiní“, je pro ně překážkou k úspěšné socializaci.

Hlavní rizika ústavní péče velmi dobře vystihuje následující přehled, který byl převzat z internetových stránek Ministerstva práce a sociálních věcí.⁶³

⁶³⁾ https://www.mpsv.cz/files/clanky/13159/vliv_nahrad.pdf

5. 2. Činitelé, ke kterým je třeba přihlédnout při umístění dětí do ústavní výchovy

Dle Škoviera je jedním z hlavních činitelů, který hraje roli při umístění dítěte do ústavní výchovy, věk dítěte. Ústavní výchova je nejméně vhodná a nejsložitější pro nejmenší děti zhruba od narození do věku tří let, kdy se vytváří osobnost dítěte a budují se sociální vazby. Naopak „nejpřívětivější“ je pro starší děti a mladistvé. Ale obecně lze říci, že nezáleží na věku, protože dítě v jakémkoliv věku se v ústavních zařízeních setkává stále s novými tvářemi vychovateli. Musí se přizpůsobovat změnám, novým prostředím, hledat si nová kamarádství. Nezažívá opravdový pocit klidu, harmonie a bezpečí, jako by zažívalo v dobře fungující rodině. Nepoznává vzor rodinného života a chodu rodiny, aby ho mohl následovat. „Děti z dětských domovů jsou stejné jako všechny ostatní. Nepotřebují žádnou speciální péči a výchovu, jen lidi, kteří je mají rádi.“⁶⁴ Z uvedených důvodů vyplývá, že žádný věk není dostatečně vhodný pro umístění dítěte do ústavní výchovy.

Dalším neméně podstatným činitelem je tělesný a duševní stav dítěte. Lze konstatovat, že v případě nemocí či tělesných vad, psychických poruch je odpovídající dětský domov často nejvhodnějším řešením. Citlivou otázkou je vhodnost umístění dětí s mentální retardací, či slabomyslností do ústavních zařízení. Mnohdy jsou sem děti umísťovány na základě vůle rodiny. Ale často to pro rodinu může být velká citová zátěž a tato rodina umístění dítěte do ústavní péče velmi citlivě zvažuje. Je to záležitost zcela individuální a je třeba na to tak i pohlížet. Důležitá jsou i slova M. Farrella, podle kterého jsou i tyto děti stále dětmi a je jim proto potřeba věnovat stejnou pozornost jako dětem ostatním a pro jejich onemocnění možná i pomoc větší. Koncentrovaná výchovná péče v ústavu u těchto dětí často hraje podstatnou roli v jejich životě.

Neméně důležitým činitelem, ke kterému je zapotřebí při umísťování dětí do ústavní péče přihlížet, je rodinná situace. Jak již bylo zmíněno, je vhodné společné umístění sourozenců do jednoho zařízení. U rodin s více dětmi je dále zapotřebí dbát na to, aby nedocházelo k odebrání pouze jednoho dítěte, jelikož tím potom nedochází ke splnění

⁶⁴ ŠKOVIERA, A., *Dilemata náhradní výchovy*. Praha: Portál, 2007, ISBN 978-80-7367-318-5

důvodů k odebrání dětí z rodin, ale spíše to působí jako výstraha pro rodinu, což není účelem ústavní výchovy. „Zjišťujeme totiž opakovaně, že z rodiny, jejíž prostředí je soudním usnesením označeno jako krajně nepříznivé, je v ústavu umístováno jen jedno dítě, a to obvykle to, které nejvíc „zlobí“ nebo je jinak nápadné. Ostatní sourozenci v rodině zůstávají a jejich ohrožení „krajně nepříznivým vlivem“ trvá dál. Takové umístění dítěte má pak spíše ráz jakési výstrahy rodině než ochrany dětí nebo nápravy rodiny samotné.“⁶⁵ Důležité je také zvážit jak daleko od rodiny dítě umístit a do jakého konkrétního typu ústavu. Při výběru zařízení ústavní péče je vhodné také věnovat předem pozornost budoucímu odchodu dětí z ústavní péče, a jejich následnou podporu.

Podstatným činitelem při umístování dětí do ústavní péče je i předpokládaná délka trvání ústavního pobytu. Zde hrají nezastupitelnou roli sociální pracovníci, kteří pomocí odborníků z řad pediatrie, psychologie a psychiatrie mají za úkol posoudit, jak moc jsou rodiče, pokud dítě rodiče má, schopni zaručit řádnou výchovu dítěte. Z dětí, které nemají rodiče, či se o ně rodiče z různých důvodů nemohou či nechťejí starat, vzniká skupina dětí, které by měly být trvale či dlouhodobě umístěny v zařízeních, poskytujících ústavní péči o děti. „Ze skupiny „trvale“ či dlouhodobě umístěných možno vybrat děti vhodné pro adopci a ostatní formy náhradní rodinné péče, dále případy mentálních defektů vyžadujících speciální opatření, a konečně pro zbývající skupiny stanovit dlouhodobý výchovný plán.“⁶⁶

Dalším neméně důležitým činitelem, který hraje svoji roli při umístění dětí do ústavní péče, je i velikost skupin, ve kterých by děti měly v dětských domovech vyrůstat. V době nedostatečného množství personálu v zařízeních ústavní péče o děti je počet dětí na jednoho vychovatele neúměrně vysoký, což sebou nese samozřejmě i nemalá rizika, vyplývající z nedostatku času, které má vychovatel na jedno dítě. Tím se opět dostáváme k již zmíněnému problému, kdy si dítě, pokud žije ve větší skupině, nemůže vytvořit užší vztah, vazbu ke „svému dospělému“ a velmi často tím citově strádá. Je sice součástí společnosti, má okolo sebe velký okruh lidí, dětí, ale ve skutečnosti se může cítit sám, opuštěný jako na pustém ostrově.

⁶⁵ LANGMEIER, Josef, MATĚJČEK, Zdeněk, *Psychická deprivace v dětství*, Karolinum, 2011, ISBN 802462866X, str. 354-355

⁶⁶ LANGMEIER, Josef, MATĚJČEK, Zdeněk, *Psychická deprivace v dětství*, Karolinum, 2011, ISBN 802462866X, str.355

Negativním faktorem při umísťování dětí do ústavní péče je v České republice, na rozdíl od Německa, i neexistující forma zařízení, ve kterém by dítě mohlo být umístěno od narození až po jeho opuštění. Toto střídání ústavních zařízení v průběhu života dítěte, které je z velké míry zapříčiněno „roztříštěností“ v oblasti zajišťování poskytování této péče., jak již bylo podrobně popsáno v první kapitole, této péče o děti v České republice. Dítě, které například získá určitou citovou vazbu k zdravotní sestře, která o něho pečuje v kojeneckém či obdobném ústavu, o tuto vazbu po dovršení tří let ztratí, protože je umístěno do dalšího zařízení, které je určeno pro jeho věkovou kategorii.

Je nutné si ale uvědomit, že ani kdyby došlo ke sjednocení péče a dítě by vyrůstalo pouze v jednom zařízení, tak pracovníci v ústavech nemohou dítěti nikdy zcela nahradit rodinu. „Nesmíme zapomínat, že sestra v kojeneckém ústavu ani vychovatelka ve školním dětském domově nemá dost podmínek a možností, aby dítěti plně nahradila matku. Dítě není „její“, do její péče přišlo a zase odejde, sama netvoří jeho osud, nemůže prožívat nejvyšší radost z jeho úspěchů, nejhlubší úzkost nad jeho nezdary. Je vůči dítěti ve zcela zvláštním postavení. Z našeho hlediska je tedy třeba vytvářet podmínky, které by umožnily vychovatelům ve své práci se plně angažovat a prožívat v ní plné uspokojení. S tím souvisí otázka složení dětského kolektivu.“⁶⁷

Ale abych zmínila i něco pozitivního, je faktem, že i přes náročnost a zdlouhavost procesu adoptování dětí v České republice, hodně dětí z dětských domovů nakonec končí u adoptivních rodin. A nelze se nezmínit ani o vlivu pěstounských rodin a alternativní péče v podobě například Klokánků. I když to sebou nese i stinnou stránku. V dětských domovech zůstávají zejména děti s dědičným pozadím (problematika například romských dětí), či se sníženým nadáním či jinými mentálními nebo fyzickými poruchami.

Z této kapitoly vyplývá, že nikdo dětem nemůže nahradit rodičovskou lásku a při dávání dětí do ústavní výchovy je velké riziko, že nedojde k uspokojení vitálních potřeb dítěte a že dítě bude mít později problémy v zařazení se do společnosti. Při umísťování dítěte do ústavní péče je třeba zvážit především věk dítěte, tělesný a duševní stav dítěte, rodinou situaci dítěte, předpokládanou délku pobytu v ústavní výchově a velikost skupin.

⁶⁷⁾ LANGMEIER, Josef, MATĚJČEK, Zdeněk, *Psychická deprivace v dětství*, Karolinum, 2011, ISBN 802462866X, str. 358

B. Praktická část

V praktické části se budu zabývat dvěma ústavními zařízeními, a sice Dětským domovem Dolní Počernice, který jsem navštívila v rámci přípravy podkladů k bakalářské práci a Sancta Maria Hauem, Dětským domovem se školou, Wansee, Berlín, kde jsem byla na praxi v rámci výměnného studijního programu Erasmus.

6. Dětský domov Dolní Počernice

V této kapitole budu blíže specifikovat historii a současný život v Dětském domově Dolní Počernice.

6. 1. Historie a popis celkové situace v Dětském domově Dolní Počernice

Ráda bych se zmínila o své návštěvě Dětského domova v Dolních Počernicích. Tento dětský domov byl založen v roce 1923 jako vychovatelna manželů Olivových. Tehdy zde byly vychovávány pouze dívky. Od roku 1951 zde byli naopak nejdříve pouze chlapci, později dívky a chlapci dohromady. Nejdříve zde působily 3 výchovné skupiny s kapacitou 42 dětí. Od roku 2001 se vytvořil rodinný typ dětského domova. V roce 2004 vznikl systém 5 rodinných skupin. Tyto skupiny se začaly řídit zákonem č. 109/2002 Sb. Každá skupina měla 6-8 dětí a dvě děti byly na výjimku. V roce 2010 vznikly další byty na Černém mostě. V roce 2013 vznikl další byt v Ďáblicích.

6. 2. Popis, typy klientů

„Dětský domov je příspěvková organizace hlavního města Prahy. Má 9 rodinných skupin a kapacitu 65 dětí (40 na zámku a 25 v bytech). Dětský domov zastupuje ředitel a má dva vedoucí pedagogy. Dále je v dětském domově zaměstnáno 36 pedagogů, provázející pedagog, ekonomický sektor, uklízečka, správkyňe budov a sociální pracovnice.“⁶⁸

6. 3. Rozdělení, skupiny, vedoucí

Nejvíce dětí se do tohoto dětského domova dostává po 10 roce života. Oproti Klokánku (což je zařízení okamžité pomoci) o dětech, které jsou zde umístěny, rozhoduje soud.

⁶⁸ <http://www.domovpocernice.cz/>

Děti nejmenší, kojenci, jsou nejčastěji umístovány do kojeneckých ústavů. Jedná se o děti do 3. let věku. „K zařízením léčebně preventivní péče se přiřazují kojenecké ústavy, dětské domovy a jesle, pečující o všestranný rozvoj dětí ve věku do tří let.“⁶⁹

6. 4. Všední den

Co se výchovy dětí týče, jsou zde děti vychovávány podobně jako v normální rodině. Každá rodinná skupina má rozdělené úkoly, děti dostávají dárky, od sponzorů apod. stejně jako by je dostávaly od vlastních rodičů. Je zde snaha, aby se zde dětem líbilo a cítily se zde co nejlépe, aby měly pocit klidu a bezpečí, který potřebují ke spokojenému dětství a ke zdárnému vývoji.

Ve spolupráci s vedením Dětského domova v Dolních Počernicích jsem uskutečnila rozhovory s několika dětmi a paní vedoucí. Uvedené rozhovory jsou součástí další podkapitoly.

Na závěr této podkapitoly bych ráda zmínila svůj vlastní názor na Dětský domov Dolní Počernice. Dětský domov na mě působil velice sympaticky. Vychovatelé, se kterými jsem se zde setkala, i pan ředitel na mě působili velice mile. Co se čistoty týče, byl dětský domov velice pěkně uklizený, jen záchody bych maličko poupravila. Celkově jsem měla z Dětského domova Dolní Počernice výborný pocit. Nepřipadala jsem si tady jako v nějakém „ústavu“, ale jako na návštěvě u příjemných lidí, kde jsem byla srdečně uvítaná a kde se mnou zacházeli velice srdečně a přátelsky.

6. 5. Rozhovory s dětmi z Dětského domova Dolní Počernice

V Dětském domově Dolní Počernice jsem se nejdříve setkala s panem ředitelem, se kterým jsem měla domluvenou schůzku po telefonu. Již při první schůzce jsem pana ředitele požádala o možnost rozhovoru s vybranými dětmi.

⁶⁹⁾ <http://www.vterinapote.cz/static/useruploads/files/ombudsman01.pdf>

⁷⁰⁾ <https://www.ochrance.cz/stiznosti-na-urady/chcete-si-stezovat/zivotni-situace/dite-v-detskem-domove>

Vzhledem tomu, že moje bakalářská práce nese název: „Srovnání života dětí v dětském domově u nás a v Německu“, tak cílem mého šetření bylo srovnat model péče v Německu a v České republice a především zjistit jak život v dětském domově vnímají děti u nás a jak děti v Německu. Abych dala prostor i těm, co se o děti starají, udělala jsem rozhovor i s paní vychovatelkou v Dětském domově Dolní Počernice.

Mé šetření si kladlo za cíl, zjistit odpovědi na následující otázky:

Hlavní otázka:

- Jaký pocit mají děti ze života v dětském domově?

Dílčí otázky:

- Vyhovují dětem podmínky, ve kterých v dětském domově žijí?
- Co dětem dává a co dětem bere život v dětském domově?
- Vyhovují dětem sociální vazby, které si v dětském domově utvářejí?
- V čem se liší život v Dětském domově Dolní Počernice a Sancta Maria Haus?

Ve své práci jsem použila metodu polostrukturovaného rozhovoru. Jedná se o formu rozhovoru, kdy má člověk možnost uvažovat více volně při rozhovoru s klientem. Je zde zároveň ale potřeba mít otázky alespoň částečně předem připravené. „Tato varianta rozhovoru je nejběžnější, za to poměrně technicky obtížnou možností, jak získat informace od dotazovaného. Tazatel by měl mít dopředu připravené okruhy otázek nebo otázky, ke kterým v průběhu rozhovoru může doplňovat další, které má buď připravené dopředu, nebo ho aktuálně napadnou, aby se dozvěděl k uvedenému tématu co nejvíce. Na pořadí otázek nezáleží, je možné otázky pokládat tak, jak navazují na plynulý tok rozhovoru. V případě, že jsme některé z odpovědí neporozuměli, necháme si informace upřesnit nebo objasnit. Tazatel si zapisuje odpovědi buď do záznamových archů, nebo zvolí variantu přepisu z audio nahrávání, na kterou ovšem musí mít souhlas respondenta.“⁷¹

Při rozhovorech, které jsem prováděla v dětském domově Dolní Počernice, jsem k zapisování použila papír a tužku. Otázky, které jsem měla předem připravené, nebyly nikdy zodpovězeny všechny a také mě napadla spousta otázek v průběhu rozhovorů.

⁷¹⁾ MIOVSKÝ, Michal. *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Praha: Grada, 2006. Psyché (Grada). ISBN 80-247-1362-4, str. 160

Polostrukturovaný rozhovor vyžaduje citlivost, dovednost, koncentraci, disciplínu i interpersonální porozumění. Zvláštní pozornost je nezbytné věnovat začátku anebo konci rozhovoru. Na počátku je nutno získat důvěru, prolomit případné bariéry a zajistit si souhlas se záznamem. Taktéž samotné zakončení je významné, lze ještě získat důležité informace.

Otázky, které jsem měla určené pro děti, jsem rozdělila do tří hlavních okruhů, a sice na otázky týkající se života v dětské domově, otázky týkající se budoucího studia a profese a otázky týkající se budoucího života.

Rozhovory jsem nijak neupravovala, nepřepisovala do spisovné češtiny. Chtěla jsem zachovat jejich upřímnost a autentičnost. Z tohoto důvodu v některých případech obsahují nespisovné výrazy či hovorový jazyk.

6. 5. 1. První rozhovor – dívka, 15 let

a) Otázky týkající se života v dětském domově

1) Co ti dává a co ti bere život v dětském domově?

Dává mi možnost se osamostatnit a bere mi, že nemůžu být s rodinou. Vlastně nejhorší na tom je, že za nimi ani nejezdím.

2) Je dětský domov místo, kde si člověk může vybudovat zdravé sebevědomí, sociální dovednosti a vlastní individualitu?

Ano, mohu si zde vybudovat zdravé sebevědomí i vlastní individualitu.

3) Máš možnost rozvíjet vztahy s lidmi i mimo dětský domov?

Ano, mám. V okolí, ve škole, na kroužcích.

4) Potýkáš se někdy s předsudky okolí?

Ne

5) Jak dlouho v dětském domově jsi?

V dětském domově jsem již dvanáct let, předtím jsem byla v dětském domově v Krompachu, který se nachází v Liberci. Zde jsem byla od 2 do 14 let. Žila jsem tu ještě spolu s bráchou (ten se učí na kadeřníka) a šel právě studovat do Prahy. Sociálka se mě zeptala, jestli nechci jít s ním do Prahy do dětského domova a já řekla, že ano a tak jsem teď tady.

b) Otázky týkající se budoucího studia a profese

1) Jakou máš představu o odchodu z dětského domova do samostatného života?

Já vlastně ani nevím. Největší strach mám z toho, že to nezvládnou.

2) Máš z odchodu z dětského domova obavy?

Ano, mám strach z odchodu.

3) Jakou školu bys ráda studovala a proč?

Já půjdu na ošetřovatelku zvířat, protože miluju zvířata. Až budu hodně dobrá, chci někam do ciziny a tam se starat o zvířata. Nejvíc se chci starat o cizokrajná zvířata, například o hady, ty totiž úplně nejvíc miluju.

4) Jakého vzdělání chceš dosáhnout (vyučení, maturita, vysoká škola)?

Chci jenom na střední. Na tu ošetřovatelku. Na vysokou nechci, protože tam bych to asi nedala a už mám prostě zaměření tu ošetřovatelku, na které mi stačí střední škola.

c) Otázky týkající se budoucího osobního života, založení rodiny

1) Co si myslíš, že hraje nejdůležitější roli ve vztahu partnerů?

Podle mě aby si věřili, tedy důvěra. Protože, když by si nevěřili, tak by se podle mě podváděli.

2) Plánuješ založení vlastní rodiny?

Ano, v 25 letech.

3) Co si myslíš, že je nejpodstatnější ve vztahu mezi rodiči a dětmi?

Nevím, asi aby si navzájem naslouchali, co chce rodič od dítěte a dítě od rodiče.

4) Vyhovují ti vztahy s ostatními dětmi?

Někdy jo, někdy ne. Jo, když jsem s nimi v pohodě. Ne, když se hádáme.

5) Co by sis představovala jinak, kdybys mohl změnit jednu věc?

Nic mě nenapadá.

6) Setkala si se někdy se šikanou (v dětském domově nebo mimo něj)?

Ano, ve škole. Řešilo se to i na psychiatrii.

8) Jsi věřící?

Ano jsem. (tato otázka vyplynula sama od sebe ze společného rozhovoru)

6. 5. 2. Druhý rozhovor – chlapec, 18 let

a) Otázky týkající se života v dětském domově

1) Co ti dává a co ti bere život v dětském domově?

Dává mi domov, který jsem ztratil, dává mi pocit bezpečí a jistoty. Víím, že se mohu na kohokoliv obrátit. Rodiče to sice nenahradí, od rodičů jsem se ale už odpoutal. Tady v dětském domově jsem vyrůstal se sestrou, která tady již čtyři roky není. Dětský domov mi nebere nic, naopak bych ještě rád vyzdvihl širokou nabídku služeb, která zde pro nás je. Od doučování po kroužky jako je sport, klavír, bubny, zpívání, náboženství.

2) Je dětský domov místo, kde si člověk může vybudovat zdravé sebevědomí, sociální dovednosti a vlastní individualitu?

Ano, dostal jsem možnost samostatně posoudit, co chci v životě dělat.

3) Máš možnost rozvíjet vztahy s lidmi i mimo dětský domov?

Ano. Lidé na střední ani nevěděli, že jsem z dětského domova, a když se to dozvěděli, nějak náhodou, tak jim to vůbec nedělalo žádný problém.

4) Potýkáš se někdy s předsudky okolí?

Ano, někteří lidi to, že jsme v dětském domově, odsuzují, jiní si myslí, že si za to můžeme sami a jiní nás zase až přehnaně litují. Ti lidé jsou hrozný ovce. Jdou s davem. Je mi to jedno. Řekl jsem jim jak to je, teda t si to poberou sami, jak chtějí. Jen občas nám to bere možnosti.

5) Jak dlouho v dětském domově jsi?

Sedm let. První rok byl hrozně těžký, neboť jsem přišel mezi nové lidi, do nového prostředí, ale sestra mi pomohla se do toho tady dostat. Trvalo mi delší dobu, než jsem si vytvořil pocit bezpečí. Na začátku jsem pořád doufal, že se vrátím domů.

b) Otázky týkající se budoucího studia a profese

1) Jakou máš představu o odchodu z dětského domova do samostatného života?

O tom, jak by to mohlo vypadat po odchodu, nás učí v dětském domově v průběhu let. Ukazují nám potraviny za výhodnou cenu. Učí nás v průběhu života v dětském domově všechno do života, aby na to byl člověk připravený.

2) Máš z odchodu z dětského domova obavy?

Strach ani nemám.

3) Jakou školu bys rád studovala a proč?

Uvidím, ještě možná bych po maturitě šel na vysokou. Je to ale hrozně starostí. Uvidím, jak se to vyvrbí.

4) Jakého vzdělání chceš dosáhnout (vyučení, maturita, vysoká škola)?

Teď studuji Weilovu automobilovou a informační střední. Pak uvidím (viz otázka 3)

c) Otázky týkající se budoucího osobního života, založení rodiny

1) Co si myslíš, že hraje nejdůležitější roli ve vztahu partnerů?

Důvěra, bez důvěry o sobě nic neví. Neznají svůj příběh. Všechno si pak zakazují. Jsou svázáni. To pak vede třeba až k rozchodu.

2) Plánuješ založení vlastní rodiny?

Ano, časem.

3) Co si myslíš, že je nejpodstatnější ve vztahu mezi rodiči a dětmi?

Rodičovská láska a pochopení.

4) Vyhovují ti vztahy s ostatními dětmi?

Jo, protože každý je jiný, je s nimi sranda, dá se s nimi i normálně bavit, jsou to lidi do pohody i nepohody.

5) Co by sis představoval jinak, kdybys mohl změnit jednu věc?

Nevím

6) Setkal si se někdy se šikanou (v dětském domově nebo mimo něj)?

Jo, určitě. Před „děcákem i v děcáku“. Na obou stranách bohužel.

8) Jsi věřící?

Já nevěřím v Boha, i když v kostele jsem byl. Ale není to nic pro mě.

9) Co děláš o prázdninách?

Chodím na brigády. Dvakrát týdně mám tréninky. Pro malé děti jsou v létě pořádány výjezdy na deset dní na chatu. Pro nás starší už to není, kvůli kapacitě aut. Ale jsou i výlety pro všechny, což je potřeba, protože občas je potřeba vypadnout.

6. 5. 3. Třetí rozhovor – dívka, 15 let

a) Otázky týkající se života v dětském domově

1) Co ti dává a co ti bere život v dětském domově?

Jsem tu teprve krátkou dobu. Nevím, co odpovědět.

2) Je dětský domov místo, kde si člověk může vybudovat zdravé sebevědomí, sociální dovednosti a vlastní individualitu?

Ano, mám pocit, že mohu.

3) Máš možnost rozvíjet vztahy s lidmi i mimo dětský domov?

Ano mám, třeba ve škole a venku na různých koníčkách.

4) Potýkáš se někdy s předsudky okolí?

Nemám pocit, že by lidé měli předsudky. Lidé mě spíše vůbec neřeší, nevšímají si mě.

5) Jak dlouho v dětském domově jsi?

Od 19. září, tedy půl roku. Původně jsem byla šest let v Klokánku, lepší je to ale tady, protože můžu být déle u mámy, než když jsem byla v Klokánku. Chybí mi ale jedna teta z Klokánku, ale tu tetu mohu naštěstí navštěvovat. Z Klokánku jsem musela odejít, abych uvolnila místo někomu jinému.

b) Otázky týkající se budoucího studia a profese

1) Jakou máš představu o odchodu z dětského domova do samostatného života?

Umím i neumím. Umím v tom, že budu moc žít život sama, bez toho aniž by mi někdo diktoval, co můžu a co nemůžu dělat. Musím se naučit žít bez babičky, která taky jednou odejde. Neumím si to představit v tom, že budu bez „rodiny“, kterou teď mám. Tady v dětském domově je to pro mě rodina.

2) Jakou školu bys ráda studovala a proč?

Teď jsem v 7. třídě na základní škole. Do první třídy jsem šla v 9. To je o hodně později než ostatní děti. Chci se vyučit cukrářkou. Baví mě zdobit dorty. Viděla jsem to na „facebooku“ a řekla jsem si, že mě nejvíc bude bavit právě obor cukrářka. Řekla jsem si to už před hodně dávnou dobou.

3) Jakého vzdělání chceš dosáhnout (vyučení, maturita, vysoká škola)?

Chci tedy na střední školu. Obor cukrář. Na vysokou si myslím, že určitě nemám, mám pocit, že nemám skoro ani na základku, natož na vysokou školu, to už vůbec ne.

c) Otázky týkající se budoucího osobního života, založení rodiny

1) Co si myslíš, že hraje nejdůležitější roli ve vztahu partnerů?

Láska, protože když se dva lidé mají rádi, tak si nebudou lhát a nebudou se podvádět. Můj kluk bydlí na Slovensku, teď se líbím jinému klukovi, ten se ale líbí „kámošce“. Nevím co s tím.

2) Plánuješ založení vlastní rodiny?

Ano, ale až za dlouho. Za jak dlouho nevím přesně, asi ve 30.

3) Co si myslíš, že je nejpodstatnější ve vztahu mezi rodiči a dětmi?

Také láska jako u partnerů. A také důvěra, abych mohla říct rodičům všechno, což se svou mámou nemám, ale babička, ta mě alespoň pochopí a alespoň mi pomůže.

4) Vyhovují ti vztahy s ostatními dětmi?

Jo, protože jsou hodní.

5) Co by sis představovala jinak, kdybys mohl změnit jednu věc?

To fakt nevím.

6) Setkala si se někdy se šikanou (v dětském domově nebo mimo něj)?

Ve škole jsem se potkala se šikanou. Mlácení, vyhrožování atd. Řekla jsem to paní učitelce a paní ředitelce. Oni toho kluka dali na jinou školu. Ten kluk třeba „mlátil“ do dveří a jeho rodičům to ale bylo jedno.

6. 6. Rozhovor s paní vychovatelkou z Dětského domova Dolní Počernice

1) Co vás přivedlo k práci v dětském domově?

Chtěla jsem to dělat už od střední školy. Pracovala jsem ve vězeňské službě, i v diagnostickém ústavu. Zajímá mě psychologie, práce s dětmi. Tak jsem se nakonec dostala až sem.

2) Jaké jsou limity této práce?

Ohledně hranic je potřeba si dávat pozor. Mám silné vazby, ale jakmile to zasáhne dál, dávám si pozor, je to tenký led, prostě je potřeba to vyrovnávat. Limity jsou ale hodně individuální, každý to má nastavené jinak.

3) Co může pobyt v dětském domově dětem dát?

Bezpečné zázemí. Zadní vrátka. Děti si zde mohou vybudovat sebejistotu, ukotvit se. Podle mě se tu děti cítí jako doma. Dětem, které sem přicházejí, chybějí některé obyčejné lidské základy (hygienické návyky a podobně). Také se zde děti učí mít řád. Děti, přicházející do dětského domova, často vyrůstaly sami bez pevnějších návyků a řádu. Je zapotřebí jim dát vedení, osvojení návyků, jako je chození do školy, rozvíjení potenciálu, vytváření kvalitních vztahů. Další velice důležitou věcí je podle mě potřeba vytvořit dětem rituály. Děti mohou, podle mého názoru, v našem dětském domově skoro všechno. Jsou zde možnosti zajistit dětem skoro vše. A to, že jsem pracovala už i v domově, kde mi nedali prostředky finanční ani na pastelky.

4) Má vliv vaše práce na váš rodinný život? A jaký?

Vliv má. Přemýšlím nad ní i doma. Dětský domov je pro mě můj druhý domov. Spolupracujeme dobře i s ostatními kolegy. Je zde skvělé vedení i kolegové. Jsou velice vstřícný a ochotní.

5) Existuje něco podstatného, co byste chtěl (a) ve vaší práci zlepšit?

Asi ne, jen bych chtěla si udělat psychologický výcvik, pro zlepšení mé práce. Jinak nic.

9) Vnímáte riziko, že by u Vás mohlo dojít k syndromu vyhoření?

Spíše bývám unavená z mého malého dítěte, které mám doma. Chybí mi dostatek volného času. Ale do dětského domova se vždycky moc těším. Takže to mám spíše naopak. Dětský domov mě unavuje méně, než můj vlastní.

10) Jaké máte složení skupiny?

Na naší skupině máme pozitivně laděné děti, což není norma. Je to takový „dar od Boha“. Naše děti se dobře chovají i na veřejnosti. Dalo by se říci, že jsou reprezentativní.

7. Dětský domov se školou Sancta Maria Haus, Wannsee, Berlin

V poslední kapitole bych se ráda zmínila o Dětském domově se školou, Sancta Maria Haus Wannsee, Berlín, ve kterém jsem byla na praxi v rámci studijního programu Erasmus a ve kterém jsem získala velmi cenné zkušenosti, které bych ráda využila nejen při práci na své bakalářské práci, ale i v budoucnu ve své práci i při výchově vlastních dětí.

7. 1. Popis, typy klientů

Sancta Maria Haus je dětský domov se školou. Byl vybudován pod dohledem řeholních sester od svaté Marie. Jeho hlavním účelem je, aby děti, které zde vyrůstají, měly přístup ke katolické víře, k jejím hodnotám a na tomto základě mohly vyrůstat v klidném a bezpečném prostředí. Vyznání, kterým se děti budou řídit, ale zůstává na jejich vlastní svobodné volbě.

Sancta Maria Haus se nachází v poklidné oblasti na pokraji Berlína v blízkosti jezera Wannsee, děti zde tedy mají přístup k nádherné přírodě a možnost relaxace v blízkosti dětského domova. Do zařízení Sancta Maria Haus se nejčastěji dostanou děti z rodin dysfunkčních až afunkčních, ve kterých dochází k vysokému stupni zanedbání péče o tyto děti a v některých případech jim může dokonce hrozit i smrt. Jsou zde umístěováni klienti, kteří byli fyzicky, či psychicky týráni ale i klienti s různými formami postižení jako jsou autismus a další.

7. 2. Rozdělení, skupiny, vedoucí

V tomto zařízení je 12 skupin, z nichž každá má svůj vlastní byt. V každém bytě žije skupina po 8-12 dětech ve věku od 3 do 18 let. Děti mají svůj vlastní pokoj buď samostatně, nebo po dvou. Samostatný pokoj mají především děti, které se hůře přizpůsobují ostatním nebo které mají určitý zdravotní nebo psychický problém, například samostatný pokoj mají oba chlapci, o kterých budu psát v následujících podkapitolách.

Každá skupina dětí je vedena 4-5 vedoucími. Děti do těchto skupin jsou rozdělovány spíše náhodně, v případě sourozenců se přihlíží k jejich anamnéze a vztahu, který mezi sebou mají. Děti zde mají rozdělené každodenní práce rovnoměrně, podle jednotlivých dní v týdnu.

7. 3. Všední den

Každý všední den zde má přesný a přísný režim, zatímco víkendy jsou volné a na jejich organizaci se domlouvají vedoucí přímo s dětmi, čímž v nich budují samostatnost a odpovědnost. Dětem je totiž vždy dáno v potaz, kolik peněz může daná aktivita stát, jaké počasí by mělo daný víkend být a další potřebné informace k tomu, aby děti mohly samy zvážit a rozhodnout se, co se bude dít. Všední dny, jak jsem psala výše, jsou pečlivě a velice detailně a striktně naplánovány dopředu. Ráno je snídane, kterou každý den chystá jiná dvojice. Poté jdou děti do školy, která se nachází přímo v areálu dětského domova. Když se děti vrátí ze školy, musí ukázat vedoucímu svou žákovskou knížku, uklidit do myčky krabičky od svačiny, naobědvat se, pokud neobědvaly již ve škole, poté si děti udělají úkoly, uklidí aktovku a svůj pokoj. Po splnění těchto každodenních povinností se věnují dětské zábavě. Když je hezké počasí, chodí děti ven na hřiště, a když je zima, hrají se různé hry nebo se kouká společně na film. Těchto aktivit se děti musí účastnit, aby je vedoucí měli stále pod dohledem. Večer chystá jeden z vedoucích večeři, většinou děti večeři chléb se šunkou, sýrem a zeleninou. Po večeři, tj. přibližně v 19. hodin jdou mladší děti spát a starší mají volný program. Starší děti chodí spát okolo 21-22 hodiny večerní.

7. 4. Vybraní klienti z dětského domova Sancta Maria Haus

7. 4. 1. Klient č. 1 – chlapec, 12 let

Prvním klientem je chlapec ve věku 12 let. Chlapec se narodil do úplné rodiny. V útlém věku se u něj ale začala projevovat silná hyperaktivita a chlapec začal být i velmi agresivní. Rodina se rozhodla zkusit různé psychology a chlapec navštěvoval svého času i psychiatra, ale nic nepomáhalo a došlo to až k rozvodu rodičů. Tato událost způsobila, že rodiče se o tohoto chlapce nadále nechtěli, nebo spíše nedokázali starat a požádali o odebrání chlapce do ústavní výchovy. V Dětském domově Sancta Maria Haus strávil chlapec již 7 let. Jeho agrese se zmírnila, i když chlapec má stále tendence mít výbuchy vzteku a podobné charakteristické znaky jeho choroby.

7. 4. 2. Klient č. 2 – dívka, 7 let

Druhou klientkou, o které se zmíním, je dívka ve věku 7 let. Tato dívka se narodila do muslimské rodiny. V rodině, ve které dívka vyrůstala, byly odjakživa velké nejen

finanční ale i vztahové problémy. Tyto problémy se nejvíce odrážely ve vztahu matky a otce této dívky. V rodině často docházelo i k fyzickému a psychickému násilí ze strany otce, který trpěl silnou závislostí na drogách. Do dětského domova Sancta Maria Haus se dívka dostala po incidentu mezi matkou a otcem, kdy matka v sebeobraně zabila nožem otce. Dívka byla u tohoto incidentu spolu se svým mladším bratrem bohužel přítomná. Oba od té doby trpí posttraumatickou poruchou. V době, kdy se do dětského domova obě děti před 3 lety dostaly, nemohly v noci spát a měly neustále hysterické záchvaty. V současné době je již dívka v lepším fyzickém stavu, ale stále je na tom velice špatně psychicky. Schází jí matka, se kterou měla, i přes veškeré problémy v rodině, velmi pěkný vztah. Mladší bratr je na dívku velice fixovaný.

7. 4. 3. Klient č. 3 – chlapec, 18 let

Posledním klientem, o kterém budu psát je chlapec ve věku 18 let. Tento chlapec se narodil matce závislé na drogách, která dodnes neví, kdo je otcem dítěte. Již od raného věku žil chlapec se svou babičkou, která ale náhle onemocněla a chlapec musel být v 5 letech odebrán od ústavní výchovy. Z důvodu jeho nemoci, kterou je autismus, je chlapec opožděný ve vývoji a z toho důvodu si velmi dobře rozumí se všemi členy své skupiny, ve které není nikdo jiný starší 15 let. Chlapec žije v dětském domově Sancta Maria Haus již 13 let a má k němu silné citové pouto. Vedoucí se ho snaží tohoto pouta postupně zbavit, a to pomocí různých aktivit mimo zařízení, třeba i na druhém konci Berlína, protože chlapec bude muset kvůli jeho věku domov již brzy opustit.

Závěrem praktické části bych ráda vyzdvihla skutečnost, že děti z Dětského domova Dolní Počernice většinou uvedly, že jim podmínky, ve kterých žijí, vyhovují. Například dívka ve věku 15 let mi odpověděla, na otázku „Co bys změnila, kdybys mohla změnit jednu věc?“, že jí nic nenapadá. Stejně jako ostatní klienti odpověděli, že neví. V Dětském domově se školou Sancta Maria Haus, Wannsee, Berlín jsou děti většinou z ústavní výchovy nešťastné, což ale může hodně souviset s tím, že se ve větší míře jedná o děti hyperaktivní, postižené a podobně. Na otázku „Co ti bere a co dává život v dětském domově?“ mi patnáctiletá slečna odpověděla, že jí dětský domov dává možnost se osamostatnit a bere jí možnost být s rodinou. Osmnáctiletý chlapec mi na tuto otázku odpověděl, že dětský domov mu dává domov, který ztratil, pocit bezpečí a jistoty. Ví, že se má na koho obrátit, sice mu to rodinu nenahradí, ale od rodičů se prý už odpoutal. Dětský domov mu prý nebere nic, naopak zde by ještě chtěl vyzdvihnout širokou nabídku služeb, které v dětském domově

pro děti jsou. Třetí klientka (slečna 15 let) nevěděla, co na tuto otázku odpovědět, neboť je v dětském domově teprve velice krátkou dobu. Na základě těchto odpovědí bych řekla, že děti jsou v Dětském domově Dolní Počernice spokojeni a mají zde vše, co potřebují k jejich zdravému vývoji. Jediné, co jim zde chybí, je rodina a ani to není u každého klienta pravda. Co se sociálních vazeb týče, slečna ve věku 15 let mi odpověděla, že jí vztahy s dětmi z dětského domova někdy vyhovují a někdy ne, podle toho, zda je s ostatními dětmi v pohodě, či zda se s nimi hádá. Patnáctiletý chlapec mi odpověděl, že mu vztahy s ostatními dětmi z dětského domova vyhovují, protože je každý jiný a je s nimi „sranda“. Patnáctiletá slečna mi odpověděla, že jí vztahy s ostatními dětmi vyhovují, protože jsou prý hodní. Z tohoto vyplývá, že děti z dětského domova jsou spokojeny se sociálními vazbami, co si v domově utvářejí. Ohledně rozdílů v Dětském domově Dolní Počernice a Sancta Maria Haus je jasné, že děti z Dětského domova Dolní Počernice mají daleko větší možnost trávit čas se svými vrstevníky i mimo zařízení, více si vyzkoušet normální život, než děti v dětském domově Sancta Maria Haus, kteří jsou často izolováni od skutečného světa. Tento rozdíl je pravděpodobně způsoben typem dětí umístěných v těchto zařízeních.

Pokud bych měla shrnout, k čemu jsem dospěla, tak si myslím, že děti v dětském domově u nás jsou se životem v ústavní péči daleko více smířeni a ve výsledku jsou spokojenější než děti v dětském domově v Německu.

Závěr

Děti v dětských domovech, jak u nás, tak v Německu jsou financovány a celkově obstarávány různými ministerstvy a zákony. V Německu se o problematiku dětských domovů stará pouze jedno ministerstvo, zatímco u nás v České republice hned tři. Péče o děti v dětských domovech je legislativně pojata také v mnoha zákonech. U nás dochází k většímu resortismu a těžkému propojení jednotlivých institucí. Zatímco v Německu dochází k dopadu regionální politiky, což má za následek odlišnou míru kvality péče o děti v jednotlivých spolkových zemích.

V dobách dřívějších nebyla ještě žádná legislativa (ani u nás ani v Německu) potřeba, protože ještě ve středověku byla péče o potřebné (tedy i sirotky) založena na solidaritě a hlavní úlohu zde zastupovala církev. Později začalo docházet k větší organizovanosti a péči o opuštěné děti se zabývali lidé více specializovaní na danou činnost. V době po první světové válce došlo v obou zemích k reformám a sociální práce se postupně začala stávat zaměstnáním. V průběhu 2. světové války a ještě dlouhá léta po ní došlo vlivem nacismu a komunismu k nevhodnému pojetí péče o opuštěné děti. K podobě jakou známe dnes, došlo až po roce 1989. Celá tato ústavní péče se řídí tzv. Rakousko-Uherským modelem.

Děti v dětských domovech sice spadají v dnešní době pod odbornou, propracovanou péči, ale nikdo jim nemůže nahradit lásku, kterou by jim měli poskytnout jejich vlastní rodiče, proto jsou děti v dětských domovech často ve špatném až traumatickém stavu. Je zde potřeba odborná a všestranná péče. Otázkou je jak zařídit, aby děti čekala slibná budoucnost. Nabízí se například pěstounská péče, která ovšem musí být pod kontrolou sociální péče.

S dětmi z dětských domovů pracují také sociální pracovníci, kteří by měli být „pojivem společnosti“. Měli by splňovat etické, profesní, ale i osobnostní předpoklady. Uvedenou problematikou se zabývá zákon 108/2006 sb. o sociálních službách.

Děti v dětských domovech často silně prožívají problémy jako je psychická deprivace, stigmatizace a další. Je proto potřeba vždycky přistupovat k dětem individuálně. Je potřeba přihlídnout na situaci, ve které se dítě nachází, a podle toho zvážit například vzdálenost dětského domova od původního bydliště a podobně. Je také důležité brát ohled na sourozenecké vazby, na věk dítěte apod.

Rozdíl mezi německými a českými domovy je ten, že v dětských domovech v Německu je umístěno daleko více malých dětí přímo ve skupince v dětském domově než u nás. U nás se tento problém více řeší umístováním malých dětí do pěstounských rodin.

Závěrem bych ráda zmínila, že jsem si popovídala jak s dětmi u nás (při rozhovorech), tak i v Německu (při praxi), a myslím, že děti přemýšlí všude stejně. Chtějí hlavně lásku,

pochopení a daleko více než o materiálním zajištění, které je u nás i v Německu dostačující, vyzdvihují vztahy s „tetama“ a vztahy se svými kamarády z dětských domovů, ze školy apod. Děti v dětském domově zkrátka potřebují hlavně lásku a porozumění a to jim nikdo nekoupí. Důležitý je také fakt, že děti v dětských domovech jsou daleko méně izolovány od vrstevníků, než děti v dětském domově v Německu.

Závěrem bych ráda napsala větu, co mi řekl jeden klient a co mě zahřála na srdci. „Dětský domov pro mě je rodina, dává mi pocit bezpečí a sebe rozvoje a cítím, že sem patřím.“ Myslím si tedy, že i v občasně beznaději této problematiky se dá najít i kapka naděje, která roste a která mi je inspirací pokračovat dál, snažit se a bojovat, abych jednou třeba i já mohla být výbornou sociální pracovnící a pomáhat dětem třeba zrovna v dětských domovech.

Seznam použité literatury

Knihy

BITTNER, P. a kol. *Právní a psychologické dopady ústavní výchovy z pohledu ochrany rodiny a nejlepšího zájmu dítěte* [online]. Liga lidských práv 2007 [cit. 2011-04-20]. ISBN 978-80-903473-4-2

GÉRINGOVÁ, Jitka, *Pomáhající profese – tvořivé zacházení s odvrácenou stranou*. Praha: Triton, 2011, ISBN 978-80-7387-394-3

GUNDER, Richard, *Praxis und Methoden der Heimerziehung*, Lambertus-Verlag, 2015, ISBN 9783784127279

HAVRDOVÁ, Zuzana, *Kompetence v praxi sociální práce: metodická příručka pro učitele a supervizory v sociální práci*. Praha: Osmium, 1999. ISBN 80-902081-8-5

HYMPL, Josef, CECHL, Pavel, *Hejno bílých vran aneb když opustíte děcák*, MAXDORF, 2013, ISBN 978-80-7345-371,8

JÁNSKÝ, Pavel, *Problémové dítě a náhradní výchovná péče ve školských zařízeních*. 1. vyd. Univerzita Hradec Králové: Gaudeamus, 2004. 169 s. ISBN 80-7041-114-7

KAPPELER, Manfred, HERING, Sabine, *Geschichte der Kindheit im Heim, Eine Einführung zur Geschichte der Kindheit und Jugend im Heim*, Potsdam 2017

LANGMEIER, Josef, MATĚJČEK, Zdeněk, *Psychická deprivace v dětství*, Karolinum, 2011, ISBN 802462866X

MATOUŠEK, Oldřich, *Základy sociální práce*, Praha: Portál, 2012. ISBN 978-80-262-0211-0

MATOUŠEK, Oldřich, PAZLAROVÁ, Hana, *Hodnocení ohroženého dítěte a rodiny*, Portál, 2010, ISBN 9788073677398

MIOVSKÝ, Michal. *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Praha: Grada, 2006. Psyché (Grada). ISBN 80-247-1362-4

ŠAUEROVÁ, Markéta, *Projekty osobnostního rozvoje v nestandardních výchovných podmínkách*. Vysoká škola tělesné výchovy a sportu PALESTRA, 2011, 161s. ISBN 978-80-9048-5-8

ŠKOVIERA, A., *Dilemata náhradní výchovy*. Praha: Portál, 2007, ISBN 978-80-7367-318-5

Zákony, vyhlášky a jiné legislativní dokumenty

AMP, fond ÚSÚ, sg. II.3, k. 95, Pravidla o provádění pěstounské péče hlavního města Prahy

KHJG – (Zákon o pomoci dětem a mládeži)

Vládní nařízení č. 29/1930 Sb.

Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách v aktuálním znění, §46, odst. 1, dostupné na: <https://zakonyprolidi.cz/cs/2006-108>

Zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy, aktuální znění, § 5, odst. 1, dostupné na: <http://www.msmt.cz/dokumenty-3/zakon-o-vykonu-ustavni-vychovy>

Internetové zdroje

http://www.apsscr.cz/ckfinder/userfiles/files/Etick%C3%BD%20kodex_Profesn%C3%AD%20svaz_verII.pdf

<https://www.bmfsfj.de/blob/93522/9768d3a87f531f31beb72ce628ee8eb1/die-rechte-der-kinder-logo-data.pdf>

<https://ct24.ceskatelevize.cz/svet/1206283-hitler-si-vytvoril-armadu-i-z-deti-takzvanou-hitlerjugend>

<https://cfoworld.cz/ostatni/detske-domovy-materialni-blahoby-t-a-citova-bida-649>

https://www.denik.cz/z_domova/deti-z-detskych-domovu-maji-problem-s-navazovanim-vztahu-20140421.html

<https://www.detskydomov.com/z-historie/>
www.domovpocernice.cz/

<https://www.hsregensburg.de/fileadmin/media/fakultaeten/s/studierende/textoffice/Perspektiven9.pdf>

<http://www.fod.cz/nase-cinnost/klokanek>,

https://www.mpsv.cz/files/clanky/13159/vliv_nahrad.pdf

<https://www.nahradnirodina.cz/pestounska-pece>

<https://www.ochrance.cz/ochrana-osob-omezenych-na-svobode/zdravotnicka-zarizeni/kojenecke-ustavy/>

<https://www.ochrance.cz/stiznosti-na-urady/chcete-si-stezovat/zivotni-situace/dite-v-detskem-domove>

<http://www.prava-ditete.cz/temata/umluva-o-pravech-ditete.cz,s.1>

<https://www.paventia.cz/sluzby/dobrovolnictvi-/deprivacni-syndrom/>

[http://www.pravonadetstvi.cz/files/files/Ucast-ditete-\(participacni-prava\)-v-rozhodovacich-procesech-v-socialne-pravni-ochrane-deti-s-durazem-na-judikaturu-Ustavniho-soudu.pd](http://www.pravonadetstvi.cz/files/files/Ucast-ditete-(participacni-prava)-v-rozhodovacich-procesech-v-socialne-pravni-ochrane-deti-s-durazem-na-judikaturu-Ustavniho-soudu.pd)

<https://www.ptejteseknihovny.cz/dotazy/sirotcince-za-2-sv-v>

http://www.socialni prace.cz/soubory/1-2007_rolesocialnihopracovnika-120116134909.pdf?fbclid=IwAR1I9zGCz5gnS-UOJuLpIOaqLoTGndGTe8HU0e50rm0Ccy7fa9yAJEkfEE

<http://socialnirevue.cz/item/role-socialniho-pracovnika-mnohovrstevnata-dynamicka-a-promenliva>

www.sozialarbeiter.eu

<http://www.vterinapote.cz/static/useruploads/files/ombudsman01.pdf>

ULLRICHOVÁ, H. *Problematika ústavní péče o dítě na příkladu Dětského centru Veská* [online]. Pardubice: 2008. [cit. 2011-06-15]. Dostupné z <http://www.dspace.opce.cz/handle/10195/28693>

file:///C:/Users/Jana/AppData/Local/Temp/BPTX_2004_2_11230_JBAK01_10655_0_2232.pdf

<https://www.zkola.cz/rodice/socpatologjevy/tyraniazneuzivani/Stranky/Sex>

Příloha č. 1

Struktura otázek, kladených dětem (klientům) Dětského domova v Dolních Počernicích

a) Otázky týkající se života v dětském domově

- 1) Co ti dává a co ti bere život v dětském domově?
- 2) Je dětský domov místo, kde si člověk může vybudovat zdravé sebevědomí, sociální dovednosti a vlastní individualitu?
- 3) Máš možnost rozvíjet vztahy s lidmi i mimo dětský domov?
- 4) Potýkáš se někdy s předsudky okolí?
- 5) Jak dlouho v dětském domově jsi?

b) Otázky týkající se budoucího studia a profese

- 1) Jakou máš představu o odchodu z dětského domova do samostatného života?
- 2) Jakou školu bys ráda studovala a proč?
- 3) Jakého vzdělání chceš dosáhnout (vyučení, maturita, vysoká škola)?

c) Otázky týkající se budoucího osobního života, založení rodiny

- 1) Co si myslíš, že hraje nejdůležitější roli ve vztahu partnerů?
- 2) Plánuješ založení vlastní rodiny?
- 3) Co si myslíš, že je nejpodstatnější ve vztahu mezi rodiči a dětmi?
- 4) Vyhovují ti vztahy s ostatními dětmi?
- 5) Co by sis představovala jinak, kdybys mohl změnit jednu věc?
- 6) Setkala si se někdy se šikanou (v dětském domově nebo mimo něj)?

Příloha č. 2

Struktura otázek, kladených paní vychovatelce z Dětského domova v Dolních Počernicích

- 1) Co vás přivedlo k práci v dětském domově?
- 2) Jaké jsou limity této práce?
- 3) Co může pobyt v dětském domově dětem dát?
- 4) Má vliv vaše práce na váš rodinný život? A jaký?
- 5) Existuje něco podstatného, co byste chtěl (a) ve vaší práci zlepšit?
- 9) Vnímáte riziko, že by u Vás mohlo dojít k syndromu vyhoření?
- 10) Jaké máte složení skupiny?